

Broj 1–2 Januar–februar, 2010.

SADRŽAJ

<i>Na početku nove decenije</i> Prof. dr Živojin PRAŠČEVIĆ, dipl. građ. inž.	3
Mr Leosava PUZAVAC, dipl. građ. inž., dr Zdenka POPOVIĆ, dipl. građ. inž.: <i>Modeliranje propadanja vertikalne geometrije koloseka</i> Originalni naučni rad Biblid: 0350-5421, 1-2 (2010), str. 7-20	7
Prof. dr Goran ČIROVIĆ, dipl. građ. inž., Slobodan JOVOVIĆ, dipl. građ. inž.: <i>Metodologija procena vrednosti građevinskog zemljišta</i> Pregledni rad Biblid: 0350-5421, 1-2 (2010), str. 21-28	21
Doc. dr Dragana VASILSKI, dipl. inž. arh.: <i>Jednostavnost u arhitekturi – od ideje u modernoj arhitekturi do gurua minimalizma danas</i> Pregledni rad Biblid: 0350-5421, 1-2 (2010), str. 29-40	29
Novica Đ. GOTOVINA, dipl. građ. inž.: <i>Rekonstrukcija tamvajskih koloseka u Beogradu</i> Stručni rad Biblid: 0350-5421, 1-2 (2010), str. 41-46	41
Prof. dr Predrag V. MILOŠEVIĆ, dipl. inž. arh., doc. dr Velimir LJ. ČERIMOVIĆ, dipl. inž. arh.: <i>Eko-grad Beograd – kontinuitet sistemskih ogrešenja o održivost</i> Pregledni rad Biblid: 0350-5421, 1-2 (2010), str. 47-70	47
<i>Krugli sto Razgovori o primeni proizvoda od gline u zidanim konstrukcijama – Predgovor, Vladimir DENIĆ</i>	71
Gradimir KRSTIĆ, dipl. građ. inž.: <i>Zakon o planiranju i izgradnji</i> Biblid: 0350-5421, 1-2 (2010), str. 72-74	72
Prof. dr Vlastimir RADONJANIN, dipl. građ. inž., prof. dr Mirjana MALEŠEV, dipl. građ. inž.: <i>Zidane konstrukcije - jednoslojni zidovi</i> Biblid: 0350-5421, 1-2 (2010), str. 75-78	75
Prof. dr Boško STEVANOVIĆ, dipl. građ. inž.: <i>Evrokod 6 – Zidane konstrukcije</i> Biblid: 0350-5421, 1-2 (2010), str. 79-82	79
Prof. dr Mihailo MURAVLJOV, dipl. građ. inž.: <i>Blokovi za međuspratne tavanice i novi EN standard</i> Biblid: 0350-5421, 1-2 (2010), str. 83-86	83
Zvonko TURANSKI, dipl. inž. arh.: <i>Fasade od fasadne opeke</i> Biblid: 0350-5421, 1-2 (2010), str. 87-90	87
Prof. dr Aleksandra KRSTIĆ-FURUNDŽIĆ, dipl. inž. arh.: <i>Krovovi – krovni pokrivač – crep od gline</i> Biblid: 0350-5421, 1-2 (2010), str. 91-94	91
Vladimir DENIĆ, dipl. inž. tehnologije: <i>Kretanja u proizvodnji formata crepa od gline</i> Biblid: 0350-5421, 1-2 (2010), str. 95-100	95
Prof. dr Đorđe LAĐINOVIĆ, dipl. građ. inž.: <i>Projektovanje seizmički otpornih zidanih zgrada prema standardu EN 1998-1</i> Biblid: 0350-5421, 1-2 (2010), str. 101-105	101

Number 1–2 January–February, 2010

CONTENTS

<i>At the Begening of the New Decade, Prof. Živojin PRAŠČEVIĆ, Civ. Eng. Ph. D.</i>	3
Leosava PUZAVAC, Civ. Eng. M. Sc., Zdenka POPOVIĆ, Civ. Eng. Ph. D.: <i>Vertical Track Geometry Deterioration Modelling</i> Originally scientific paper Biblid: 0350-5421, 1-2 (2010), pp 7-20	7
Prof. Goran ČIROVIĆ, Civ. Eng., Ph. D., Slobodan JOVOVIĆ, Civ. Eng.: <i>Development Land Evaluation Methodology</i> Review paper Biblid: 0350-5421, 1-2 (2010), pp 21-28	21
Dragana VASILSKI, Arch. Ph. D.: <i>Simplicity in Architecture – from an Idea in Modern Architecture to Guru of Minimalism Today</i> Review paper Biblid: 0350-5421, 1-2 (2010), pp 29-40	29
Novica Đ. GOTOVINA, Civ. Eng.: <i>Reconstruction of Tram Tracks in Belgrade</i> Professional paper Biblid: 0350-5421, 1-2 (2010), pp 41-46	41
Prof. Predrag V. MILOŠEVIĆ, Arch. Ph. D., Velimir LJ. ČERIMOVIĆ, Arch. Ph. D.: <i>Eco-City Belgrade – Continuity of System's Failures in Sustainability</i> Review paper Biblid: 0350-5421, 1-2 (2010), pp 47-70	47
Gradimir KRSTIĆ, Civ. Eng.: <i>Law on the Planning and Construction</i> Biblid: 0350-5421, 1-2 (2010), pp 72-74	72
Prof. Vlastimir RADONJANIN, Civ. Eng., Ph. D., prof. Mirjana MALEŠEV, Civ. Eng., Ph. D.: <i>Masonry Structures-Single-Leaf Walls</i> Biblid: 0350-5421, 1-2 (2010), pp 75-78	75
Prof. Boško STEVANOVIĆ, Civ. Eng. Ph. D.: <i>Evrokod 6 – Masonry Structures</i> Biblid: 0350-5421, 1-2 (2010), pp 79-82	79
Prof. Mihailo MURAVLJOV, Civ. Eng., Ph. D.: <i>Blocks for Ceilings Between Floors and New EN Standard</i> Biblid: 0350-5421, 1-2 (2010), pp 83-86	83
Zvonko TURANSKI, Arch.: <i>Façades out of Facing Bricks</i> Biblid: 0350-5421, 1-2 (2010), pp 87-90	87
Prof. Aleksandra KRSTIĆ-FURUNDŽIĆ, Arch. Ph. D.: <i>Roofs-Roof Coverings – Clay Roof Tiles</i> Biblid: 0350-5421, 1-2 (2010), pp 91-94	91
Vladimir DENIĆ, Chem. Eng.: <i>Trends in Production of Clay Roof Tile Formats</i> Biblid: 0350-5421, 1-2 (2010), pp 95-100	95
Prof. Đorđe LAĐINOVIĆ, Civ. Eng., Ph. D.: <i>Design of Earthquake-Resistant Masonry Buildings According to the EN 1998 – 1 Standard</i> Biblid: 0350-5421, 1-2 (2010), pp 101-105	101

Prof. dr Milovan VIDA KOVIĆ, dipl. inž. mašinstva: <i>Ocena rizika požara</i> Bibliid: 0350-5421, 1-2 (2010), str. 106-122	106
Mirjana DRPIĆ, dipl. inž. el.: <i>Toplotne performanske zidarskih proizvoda od gline</i> Bibliid: 0350-5421, 1-2 (2010), str. 122-126	122
Vesti i saopštenja	
• <i>Okrugli sto o proizvodima od gline, Dr Žorž POPOVIĆ, DIA</i>	127
• <i>Zaključci, Vladimir DENIĆ</i>	129
In memoriam	
• <i>PAVLE patrijarh srpski Arhiepiskop pečki, Mitropolit beogradsko-karlovački</i>	130

REDAKCIONI ODBOR:

Dimitrije Mladenović, predsednik, Branko Bojović, Miloš Bojović, Zoran Lazović, Milan Maksimović, Dušan Milović, Slobodan Otović, Živojin Prašćević, Ljubinko Pušić, Darko Radović, Tomislav Radojičić, Miodrag Ferenčak

v. d. GLAVNOG I ODGOVORNOG UREDNIKA:

Branko Bojović

UREĐIVAČKI ODBOR:

Branko Bojović, v.d. glavnog i odgovornog urednika, Živojin Prašćević

SEKRETAR REDAKCIJE:

Svetlana Urošević

MARKETING:

Dušan Milosavljev

TEHNIČKO UREĐENJE

Kvartet V

IZDAVAČ:

Časopis "Izgradnja", Saveza građevinskih inženjera i tehničara Srbije, Saveza arhitekata Srbije, Društva za mehaniku tla i fundiranje Srbije i Udruženja urbanista Srbije, Beograd, Kneza Miloša 7a/II, tel/fax: 3243-563, E-mail: izgradnja@sezampro.rs, tekući račun: 295-1204304-62 kod "Srpske banke" a.d. Beograd.

ŠTAMPA: "Hektor print", Novi Beograd

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
624+71/72(05)
ISSN 0350-5421 = Izgradnja
COBISS.SR-ID 55831

Prof. Milovan VIDA KOVIĆ, Mech., Ph. D.: <i>Fire Risk Assessment</i> Bibliid: 0350-5421, 1-2 (2010), pp 106-122	106
Mirjana DRPIĆ, Electric: <i>Clay Masonry Products Thermal Performances</i> Bibliid: 0350-5421, 1-2 (2010), pp 122-126	122

	INŽENJERSKA KOMORA SRBIJE 11000 Beograd, Kneza Miloša 9 www.ingkomora.org.rs info@ingkomora.org.rs
Časopis „Izgradnja“ izlazi uz finansijsku podršku Inženjerske komore Srbije	

GENERALNI SPONZORI	
	SAOBRAČAJNI INSTITUT CIP 11000 Beograd, Nemanjina 6/IV Republika Srbija, Tel: 011/361-69-29, 361-82-87, Fax: 011/361-67-57 www.sicp.co.rs, E-mail: office@sicp.co.rs
	GRADSKI ZAVOD ZA VEŠTAČENJA 11000 Beograd, Svetozara Markovića 42 Telefoni: 2683-065, 2682-892, 2683-791 Telefaks 2646-552 E-mail: office@gzv.co.rs; www.gzv.co.rs
	„MAŠINOPROJEKT KOPRING“ 11000 Beograd, Dobrinjska 8a Tel. 011/3635-700, faks 011/2643-995 E-mail: office@masinoprojekt.co.rs www.masinoprojekt.co.RS
	JKP „Beograd put“ 11000 Beograd, Nušićeva 21 Telefon: 011/3302800 Fax: 011/3302855 Email: office@beogradput.com www.beogradput.com

OBAVEŠTENJE AUTORIMA I SARADNICIMA

Časopis "Izgradnja" objavljuje naučne i stručne radove i ostale priloge iz oblasti građevinarstva, arhitekture, urbanizma i industrije građevinskog materijala. Radovi se kategorizuju prema sledećim međunarodno priznatim pravilima:

A. NAUČNI I STRUČNI RADovi

1. Originalni naučni rad sadrži neobjavljene rezultate izvornih istraživanja; u njemu su naučne informacije tako izložene da se eksperiment može ponoviti i tom prilikom postići opisani rezultati unutar dozvoljenih granica eksperimentalne greške, odnosno sa tačnošću koju navodi autor. Za takav rad mora postojati mogućnost da se ponove autorova opažanja, teoretski izvodi, analize i proračuni i da se zauzmu stavovi i donesu mišljenja o autorovim zaključcima i rezultatima.

2. Prethodno saopštenje je naučni rad koji sadrži jedan ili više naučnih podataka koji zahtevaju hitno objavljivanje; to saopštenje ne mora imati dovoljno pojedinosti koje omogućavaju ponavljanje ili potpunu proveru rezultata. U ovu kategoriju radova razvrstavaju se, ako sadrže naučne doprinose, ili kraće kritike, komentari i beleške o nekom publikovanom radu ili naučnom problemu.

3. Pregledni rad je naučni rad koji sadrži celovit izveštaj o nekom posebnom pitanju ili području a sastavljen je na osnovu publikovanih informacija, koje su za tu priliku sakupljene, analizirane i objašnjene. Autor je dužan da pruži što potpunije podatke o publikovanim radovima koji su bitnije doprineli razvoju određenog pitanja ili područja, odnosno koji bi tom razvoju doprineli da nisu prevideni ili zanemareni.

4. Stručni rad predstavlja korisne priloge iz područja struke a iznesena zapažanja ne moraju predstavljati stručnu novost u širem smislu: to su korisna i vredna iskustva u primeni poznatih naučnih dostignuća koja doprinose širenju stručnih znanja i njihovom ispravnom korišćenju u praksi graditeljstva.

B. OSTALI PRILOZI

Ostali prilozima obuhvataju prikaze projektnih rešenja, gradilišta, pogona i fabrika, stručne prikaze i osvrte na pojedine aktuelne teme i pitanja iz oblasti građevinarstva, arhitekture, urbanizma i industrije građevinskog materijala, poglede i mišljenja, napise iz istorije struke i graditeljstva, prikaze knjiga, bibliografske, društveno stručne i komercijalne informacije, naučne i stručne zanimljivosti i dr.

Naučni i stručni rad mora biti originalan, još neobjavljen, i ne sme biti istovremeno ponuđen drugom časopisu. Autor je odgovoran za izneseni sadržaj i mora sam obezbediti eventualno potrebne saglasnosti za objavljivanje nekih podataka, slika ili fotosa koje koristi u radu. Rukopisi radova se recenziraju. Recenzent predlaže kategorizaciju rada a odluku donosi Uredivački odbor časopisa.

Radovi i ostali prilozima mogu imati obim do jednog autorskog tabaka (30.000 slovnih znakova); oni mogu biti duži samo uz saglasnost Uredništva Časopisa. Uredništvo zadržava pravo da, saglasno uredivačkoj politici Časopisa i/ili mišljenju recenzenta, donese odluku o prihvatanju ili neprihvatanju za objavljivanje svakog pojedinog predloženog rada ili priloga.

Za detaljna tehnička uputstva o pripremi rukopisa autori treba da se obrate Redakciji Časopisa. Rukopisi se predaju u dva primerka, sa rezimeom obima do 100 reči. Na kraju rezimea autor treba da navede do šest ključnih reči. Prevod rezimea na engleski jezik obezbeđuje Redakcija Časopisa. Za objavljene radove i priloge rukopisi se ne vraćaju.

Uz naslov rada ili priloga treba napisati puno prezime i ime autora, njegovo stručno i naučno zvanje, naziv ustanove ili preduzeća u kome radi i adresu stana. Autori radovi i priloga dobijaju besplatno jedan primerak Časopisa u kome je rad objavljen.

EKO-GRAD BEOGRAD – KONTINUITET SISTEMSKIH OGREŠENJA O ODRŽIVOST*

ECO-CITY BELGRADE – CONTINUITY OF SYSTEM'S FAILURES IN SUSTAINABILITY**

UDK: 502.131.1(497.11)

Pregledni rad

Prof. dr. Predrag V. MILOŠEVIĆ, dipl. inž. arh.

Doc. dr. Velimir Lj. ČERIMOVIĆ, dipl. inž. arh.

REZIME

Čovečanstvo je već ugroženo efektom "staklene bašte", kao i globalnim otopljanjem nastalim na osnovu mnoštva ekološki negativnih činilaca podržanih institucionalnom i ličnom nebrigom, odsustvom kultivisane svesti i necivilizovanim odnosom Homo sapiensa prema sopstvenom egzistencijalnom prostoru kao resursu koji nije neiscrpan. Još od vremena industrijske revolucije, sve do tehnološke revolucije naših dana, takve greške narušavaju životne vrednosti i vrednosti naših života, kao i ostalih živih vrsta na planeti Zemlji, čineći to globalnim problemom svih nacija i država.

Svi ti problemi nemaju svoje poreklo samo u dvadesetom veku. Primetna je i oskudnost prostora i zemljišta pogodnog za život koje je na raspolaganju ljudskoj vrsti, kao i mnogi negativni efekti razvoja i sve intenzivnije eksploatacije zemnih i zemaljskih resursa u svim područjima ekonomskog i socijalnog života ljudskih zajednica.

Takvo stanje stvari i na lokalnom i na globalnom nivou ostavlja svoje duboke tragove na prostornu i urbanu supstancu Beograda, kao i drugih gradova u Srbiji i van nje. Uvid u tekuće prostorno i urbanističko planiranje ukazuje nam na brojne proizvoljne i sasvim neprikladne paradigme, nevezane i neuravnotežene veze između prisutnih arhitektonskih, urbanih i pejzažnih struktura, kapaciteta i potencijala. Jasna je urgentna potreba da se koriguje i na prikladan način usmeri ceo niz stvari u ovom domenu, a na korist lokalne zajednice. Stanovnicima Beograda, zarad zdravog urbanog okruženja, potrebno je mnogo više prikladnih pejzažnih struktura i ambijentalnih zelenih tela. Potreban im je održiv eko-urbani opstanak i razvoj u metropolitanom području koje im pripada.

Ključne reči: održivi eko-urbani razvoj, ravnoteža pejzažno-arhitektonsko-urbanih struktura, buduća „treća“ i dve nasleđene urbane supstance Beograda, „3D“ pejzažno-arhitektonsko-urbani sistem i matrica, podzemni urbanizam.

SUMMARY

The mankind is already endangered by the "green house" effect and global warming produced by all negative ecological heritages grown by institutional and personal indolence, absence of cultural awareness and uncivilized relation of Homo sapiens toward his existential space as a resource that is not inexhaustible. Ever since the industrial revolution up to the technological revolution of the day such mistakes harm living values and values of lives, jeopardizing biodiversity of the planet Earth, making it a global problem for all nations and states. Yet these problems are not exclusively emanating from the 20th Century inheritance. There is an issue of scarcity of space and livable land on human kind's disposal, in as much as the one of a number of negative effects of development and more intensive exploitation of land resources in all areas of societal and economic life of the communities. Such a state-of-the-art at both local and glo-

Adresa autora: Arhitektonski fakultet, Slobodni Univerzitet Crnorizac Hrabar, Varna, Bugarska & Fakultet za graditeljski menadžment i Fakultet za menadžment nekretnina, Univerzitet Union, 11000 Beograd, Cara Dušana 62-64
E-mail: pmilosevic@fgm.edu.rs;
cervel@sbb.rs

*Rad predstavljen na simpozijumu Društva urbanista Beograda, Kontinuitet-Diskontinuitet, 27. novembra 2009

**Paper presented at 8th Eco-City World Summit 2009, 12-17 December, Istanbul, Turkey

bal levels makes its deep traces on spatial and urban substance of Belgrade as well as other cities in Serbia and abroad. Looking at spatial and urban planning that shows us a number of arbitrary and inappropriate paradigms, unrelated and unbalanced connections between physical architectural, urban landscaping and structures, capabilities, capacities and possibilities, there is an urgent need to correct and properly direct that entire range for the benefit of local community. Belgrade citizens all need more and proper landscape and environment-green bodies in as much as healthy urban environment, but a sustainable eco-urban survival and development in its immanent metropolitan area.

Key words: *Sustainable eco-urban development, balance landscape-architectural and urban structures, the future "third" and the two inherited urban substances of Belgrade, "3D" landscape-architectural-urban system and the matrix, underground urban planning.*

UVOD

Beograd je, i pored svega što ga je na kraju prethodnog stoleća snašlo, i dalje u zamahu, kao savremen administrativni, kulturni, duhovni i privredni centar Srbije, ali i mnogo šireg regiona zapadno i južno od nje. Ovaj grad je ujedno i jedan od ključnih polivalentno motivisanih centara celokupnog Podunavlja, kao i jugoistočne Evrope ili Balkana, a zahvaljujući njegovom geografskom položaju, istorijskoj i kulturnoj, ali i ne manje važnoj privrednoj ulozi na ovom mestu smeštenom u blizini poznatih praistorijskih, rimskih, a potom i srednjovekovnih i savremenih urbanih lokaliteta na dunavskom pravcu. Kao takav, ovaj drevni grad na dobrom mestu je graditeljski i planski, kulturno i poslovno, tranzitno i sadržajno mnogima jako privlačna urbana aglomeracija, jedna od najvažnijih u ovom delu Evrope, spremna da u bliskoj ili daljnjoj budućnosti iskoristi sve što joj pruža njena sve očiglednija dunavska orijentacija, koja je sve više osobenost i Srbije kao celine.

Dabome da ovakva pozicija, uz ovde sve neophodniju dunavsku orijentaciju, predstavlja odličan preduslov za budući razvoj i glavnog grada i cele zemlje. Ove dve afirmativne prednosti jedine srpske i jugoslovenske metropole potrebno je zato artikulirati u kontekstu održivog eko-urbanog razvoja, kakav treba u što većoj meri i što pre da zahvati i Beograd i Srbiju i srpsku i druge okolne zemlje u celini. Prihvatanje ovakvog koncepta ujedno je i izbor trajnog opredeljenja koje mora da ima svoje mesto i ulogu u beogradskim i republičkim prostornim i urbanim odnosima, jer se kao deo sveta oko nas, i mi nalazimo pred kritičnim izazovima održivog opstanka i razvoja, kako na lokalnom tako i na globalnom planu.

Dunavska pozicija i orijentacija od suštinske su važnosti za dalji razvoj Beograda. Stoga treba što pre izmeniti još uvek prevladavajuće nepotrebno liberalne odnose u oblastima zakonske regulative, prostornog i urbanističkog planiranja, kao i integrativne zaštite kulturnih i prirodnih dobara i gradu obezbediti održiv eko-urbani razvoj uprkos ovde odavno već uznapredovalim pošastima pseudourbanizacije i suburbanizacije, koje su najvidljiviji i ujedno najekstremniji među aktuelnim oblicima eko-urbane nekulture i umnožavanja negativnog ekološkog nasleđa Beograda. Ali, isto tako, radi se i o našoj neispunjenoj obavezi prema nama samima, prema zapuštenosti, nedovršenosti, neodržavanosti, siromaškoj improvizovanosti, jeftinom izgledu, profilerskom neukusu, odno-

INTRODUCTION

Belgrade, despite all that has hit the city during the previous century, continues to swing, as the modern administrative, cultural, spiritual and economic center of Serbia, but also much wider region west and south of it. This city is also one of the key polyvalent motivated centers of the entire Danube basin, and Southeast Europe and the Balkans, and thanks to its geographical position, historical and cultural, but no less important economic role in this place situated near the famous prehistoric, Roman, and then medieval and modern urban localities in the Danube direction. As such, this ancient city on the right place is an engineering and planning, cultural and business, transit and meaningful to many very attractive urban agglomeration, one of the most important in this part of Europe, ready in the near or further future to make use of everything it offers upon the grounds of its obvious Danube orientation, which is now more characteristic of Serbia as a whole as well.

Of course that this position here with all the necessary orientation of the Danube, is a good precondition for future development of the capital and the whole country. These two advantages of affirmative prospects for the only Serbian and Yugoslav metropolis must be articulated in the context of sustainable eco-urban development. That should be as much as possible and as soon as possible, and must include both Belgrade and Serbia and Srpska and other neighboring countries as a whole. Acceptance of this concept is also the choice of permanent affiliation which must have its place and role in Belgrade and the national urban and spatial relations, because as part of the world around us we are facing critical challenges of sustainable survival and development, both at local and at the global level.

Danube position and orientation both are of crucial importance for the further development of Belgrade. Therefore, the dominant unnecessary liberal relations in the areas of legislation should be dismantled. That applies to spatial and urban planning, and integration of protection of cultural and natural resources and must ensure the sustainable eco-urban development of the city, despite present state-of-the-art, i.e. advanced scourge of pseudo-urbanization and sub-urbanization, which are the most visible and also among the most extreme forms of current absence of any eco-urban culture and multipli-

sno prema svuda, od Kaluđerice preko novog zdanja Tržnog centra Ušće do Altine, prisutnoj bespravnoj izgradnji i spekulativnom korišćenju gradskog građevinskog zemljišta, koji uništavaju i prilično privlačnu sliku ovog grada i njen i pored svega još uvek lep prostorni okvir.

Ovakav pristup doprineo bi i artikulaciji raznovrsnih vizija o razvoju budućeg „trećeg“ ili „banatskog“ Beograda, dela grada na severnoj obali Dunava. Ali, on takođe afirmativno usmerava na urbanu obnovu nasleđene „šumadijske“ i „sremske“ urbane supstance, delova grada južno od Dunava, a na istočnoj, odnosno zapadnoj obali Save. Upravo stoga u ovom kontekstu nužno je artikulirati nov odnos između arhitektonskih i pejsažnih građenih struktura. Time se integrisanje visokog stepena eko-urbane svesti, znanja i umeća među saradničkim profilima koji participiraju u planiranju i izgradnji održivog razvoja građene sredine Beograda zaista postavlja u prvi plan.

Još uvek raspoložemo sa malo znanja i iskustava o tome kakve sve veze treba i mogu da postoje između nauke o ekologiji, sa jedne strane, i arhitekture, urbanizma, planiranja i pejsažne arhitekture, sa druge strane, a kao grado-graditeljskih disciplina za koje je urbani i životni prostor izazov, medijum i predmet rada i eko-urbanog delovanja na isti.

Predmet ovog rada upravo je istraživanje o tim vezama i odnosima, kako bi se ukazalo na značaj održivog eko-urbanog razvoja i ispravnosti terminologije koja se u toj oblasti koristi. U tako postavljenom okviru bilo bi moguće i uspostavljanje savremenih mera i standarda koji bi zamenili ovde i dalje važeći neuravnotežen i neodrživ odnos između arhitektonsko-konstruktivnih i pejsažno-arhitektonskih struktura u građenoj sredini. Na posletku, ovde se radi i o afirmisanju podzemnog urbanizma, o artikulisanju i uspostavljanju proporcionalne eko- i „3D“-pejsažno-urbane matrice i sistema, čime se uveliko može doprineti održivom eko-urbanom razvoju i „trećeg“ ili „banatskog“ i dva od ranije nasleđena dela urbane supstance Beograda, „šumadijskog“ i „sremskog“.

Celokupno čovečanstvo već trpi posledice pretećeg efekta staklene bašte, koji za posledicu ima globalno zagrevanje. To ukazuje na alarmantno delovanje negativnog ekološkog nasleđa, kojem su prethodile temeljita institucionalna i pojedinačna (sopstvena) (ne)briga, (ne)kultura i (ne)civilizovan odnos homo sapiensa prema sopstvenom egzistencijalnom prostoru kao ograničenom resursu. Još od vremena industrijske revolucije, ovakve greške dovodile su do raubovanja životnih vrednosti i narušavanja bogatstva biodiverziteta matične planete Zemlje, postajući tako globalan problem [1].

Problemi negativnog ekološkog nasleđa nisu obeležje samo 20. veka, ali zbog oskudnosti raspoloživog prostora (zemljišta), nagomilanih negativnih efekata razvoja i sve intenzivnije eksploatacije zemljišnih resursa u svim domenima privrednog i društvenog života, zatim usled iskorišćavanja prirodnih resursa od industrijske do tehnološke revolucije, došli smo u fazu u kojoj se nužno i čak hitno nameće transformacija dosadašnjih neodrživih

negativnog ekološkog nasleđa Beograda. But also, it is about our unfilled obligation to ourselves, to address neglecting, unfinished, unmaintained, poor improvisation that looks cheap and sounds with no taste, all around from Kaludjerica settlement in the South East of Belgrade across the new Ušće (Confluence) Shopping Center in the centre of the metropolis right down to Altina settlement in the North West, where there is an alarming scale and scope of illegal construction and speculative use of urban construction land, which destroy the beautiful and very attractive picture of this city, which despite all this still stands like a nice spatial framework.

This approach would contribute to the articulation of diverse visions of the future development of “third” or “Banat” Belgrade, already existing but underdeveloped part of the city on the northern bank of the Danube. But it also affirmatively points to the urban renewal of both inherited “Šumadija” and “Srem” urban substances, parts of the city south of the Danube, and on the east or the west bank of the Sava. Hence in this context it is necessary to articulate the relationship between architectural, i.e. built structures and landscape structures within the city proper. Thus high degree of integration of urban eco-awareness, knowledge and skills among cooperative profiles that participate in the planning and construction of sustainable built environment of Belgrade really comes in the foreground. There is yet not much of knowledge and experience on our disposal about what should be and what are the links that may exist between the science of ecology, on the one hand, and architecture, urban planning and landscape architecture, on the other hand, as a multidisciplinary discourse for which the urban and living space should be the main challenge, the medium and subject of research and eco-urban actions and effects upon it.

The subject of this paper is the research on these connections and relationships, in order to indicate the importance of sustainable eco-urban development and safety terminology that is used in the field. In such a structured framework would be possible to establish a modern measures and standards that would replace this still valid unbalanced and unsustainable relationship between architecturally constructed, i.e. built structures and landscape-architectural structures within and on the fringes of the built environment of Belgrade. Finally, here it is about recognizing urban underground, the articulation and establishment of well proportioned eco- and “3D” – landscape-urban matrix and the system, which can greatly contribute to sustainable eco-urban development of “third” or “Banat” Belgrade too, in as much as to two historically inherited parts of urban substance of Belgrade, in its parts that belong to “Šumadija” and “Srem”.

The whole of humanity but suffers the consequences of threatening greenhouse effect, which results in global warming. That points to the alarming effect of negative environmental heritage, which was preceded by a thorough institutional and individual (personal, our own) absence of any care and overwhelming presence of (negative, non) culture and uncivilized relationship of Homo

pojedinačnih, institucionalnih i sistemskih odnosa prema životnoj sredini.

Takvo stanje stvari na lokalnom i globalnom planu, neminovno je ostavilo i još uvek ostavlja dubok trag u prostorno-urbanim supstancama Beograda i drugih gradova i naselja u Srbiji i njenom okruženju. Iz aspekta prostornog i urbanističkog planiranja, to ukazuje na neodmerene ili neprimerene prostorno-funkcionalne paradigme, odnosno neusklađene ili neuravnotežene veze i odnose između fizičkih arhitektonsko-pejzažno-urbanih struktura i kapaciteta u odnosu na potrebe lokalne zajednice za pejzažno-ambijentalnim volumenima i zdravom urbanom i širom životnom sredinom, ali i za održivim eko-urbanim opstankom i razvojem u okvirima imanentnog beogradskog metropolitanskog područja.

Poznato je da se održivost temelji na tzv. "3E" – ekologija (ecology), ekonomija (economy) i socijalna jednakost (equity) i da ona artikuliše integrativan pristup ovim težišnim odrednicama od kojih uveliko zavisi kvalitet zdrave životne sredine. Zato, u kontekstu sagledavanja i analize dosadašnjeg i sintetizovanja budućeg razvoja prostornih i urbanih struktura Beograda, kao imperativ se nameće imanentno sagledavanje međusobnih veza i odnosa u okvirima ovih težišnih odrednica održivog razvoja. To je nužnost aktuelnog stanja stvari u ovim uslovima i u kontekstu već izazvanih i pretećih promena na lokalnom i globalnom planu. Hteli mi to ili ne, nesumnjivo je da se ovakvi globalni problemi i promene odnose i reflektuju i na nasleđene urbane supstance Beograda. Međutim, u ovom trenutku preteća dimenzija njihovog uticaja nadnosi se i na još uvek ne kako treba osvojeni i planski uglavnom sasvim neartikulisani severni deo njegovog metropolitanskog područja na levoj obali Dunava, koje je sve poznatije kao budući "treći" Beograd.

U ovom kontekstu poseban odjek imaju vizije o gradu arhitekta Radovića po kojem "...reč "grad" znači u isti mah "dinamičan grad..." [2]. U vezi s tim on govori o kontinuitetu grada, o njegovoj stalnosti i promenama koji treba da mu obezbede bezbolno organsko transformisanje. A to znači stalan i održiv eko-urbani razvoj.

Dernach kaže da smo u stanju graditi "...žive, dinamične, mobilne, fantastične ambijentalne prostorne sisteme..." [3]. Ipak, dinamični grad nema svoju istoriju, jer civilizacija tek ulazi u svoju pravu dinamičnu istoriju. Ovako dinamičan, ali i savremen, human, vizionarski i održiv kontekst urbaniteta imperativno i imanentno se nameće održivom eko-urbanom razvoju pomenute "treće" i već nasleđene dve prethodno nastale urbane supstance Beograda (njegov šumadijski i sremski deo).

U ovakvom kontekstu, navodi dalje isti autor, urbane forme "...ne određuju njihovi izgledi, nego njihovi životni sadržaji...". Stoga, planerima, arhitektima, urbanistima, pejzažnim arhitektima i drugim gradograditeljima ostaje da slede i podražavaju te i takve životne sadržaje, dajući im humanističke i održive eko-urbane okvire. To svakako jeste nužnost, jer u dinamičnim okvirima novog, pokrenutog vremena, ovog "...koje čas obećava rajске prostore na Zemlji, a čas čistu i ogoljenu pustoš..." [4], ono što prevlađuje je kriza humanosti i održivosti, što te-

Sapiens to its own existential space as a very limited resource. Ever since the industrial revolution, these errors jeopardized living values and values of life, and distorted the wealth of biodiversity of our home planet Earth, becoming the global problem [1]. Problems that have had a negative environmental legacy featured not only in 20th Century, but due to the poverty of available space (land), the accumulated negative effects of development and more intensive exploitation of land resources in all domains of economic and social life, and due to exploitation of natural resources from the industrial to the technological revolution, we came to a stage in which the full transformation of previous but still so unfortunately prevalent unsustainable individual, institutional and systemic relationship to the environment is very urgent.

Such state of affairs at the local and global levels inevitably left and still leaves a deep imprint on the urban spatial-substances of Belgrade and other cities and towns in Serbia and its region. From the aspect of spatial and urban planning, this indicates unmeasured or inappropriate spatial-functional paradigms, i.e. asynchronous or unbalanced connections and relations between physical architectural-landscape-urban structures and capacities in relation to the needs of local communities for landscape scenery-ambient volumes and healthy urban and natural environment, but sustainable eco-urban survival and development within the immanent Belgrade metropolitan area.

Sustainability is usually known to be based on the so-called "3E" – ecology, economics (economy) and social equity and that it articulates this integrative approach to this three main determinants of which largely depends the quality of a healthy environment. Therefore, in the context of perception and analysis of previous and synthesizing the future development of spatial and urban structures of Belgrade, as an imperative that must be noted there is an inherent observation of mutual connections and relations within the framework of these central determinants of sustainable development. It is a necessity of the current state of affairs in these terms and in the context of already caused changes that threaten the environment at the local and global levels. There is no doubt that these global problems and changes all have deep reflections upon the legacy of urban substance of Belgrade. However, at this time threatening dimension of their influence leaves its deep imprints on still not properly conquered and quite unarticulated northern part of its metropolitan territory on the left bank of the Danube, which is all known as being the "third" of Belgrade.

In this context a special resonance echoes the vision of the late architect Radović by which "... the word "city" means at the same time "dynamic city"..." [2]. He spoke of the city continuity, of its permanence and change, which should provide it with painless organic transformation. And this exactly means continuous and sustainable eco-urban development. Dernach said that we are able to build "... live, dynamic, mobile, fantastic ambient space systems ..." [3]. However, the true dynamic city does not have its history yet, because the civilization en-

meljno ugrožava životne i prostorne vrednosti, a na taj način i održivi opstanak i eko-urbani razvoj lokalne zajednice, gradova i naselja na lokalnom i globalnom planu.

U skladu s navedenim, Milošević ističe da bi takav pristup i rešenje obezbedili "...ne samo širenje grada i na severnu obalu Dunava, nego i silazak Beograda na tu reku celom svojom šumadijskom obalom, iskorišćenje vrednog građevinskog zemljišta, integrisanje različitih namena, zaštićenu životnu sredinu, kao i formiranje velikih novih parkovskih i rekreativnih sadržaja. Njime se pristup obema obalama Dunava ne samo olakšava, nego i konačno čini izuzetno privlačnim za sve, kao što se na valjan način i u dužnoj meri aktiviraju i svi drugi potencijali koje pruža dunavska orijentacija zemlje i grada: usklađeni razni vidovi transporta, očuvana životna sredina, unapređenje postojećih i dodatnih pejzažno-urbanih struktura. Svojevrсно takmičenje među gradovima ovog dela kontinenta, određeno većim brojem činilaca, već je otpočelo..." [5]. Na taj način, dunavska pozicija, uz sve izraženiju dunavsku orijentaciju, odličan su preduslov i celoj Srbiji i njenom glavnom gradu Beogradu za još ubrzaniji, humaniji, savremeniji i održivi eko-urbani razvoj.

PEJSAŽNO-URBANE MANJKAVOSTI BEOGRADA

Dosadašnje artikulisanje eko-urbanih problema, kojima uveliko doprinose postojeći zakonski propisi i zakonjena, mimikrijska „2D“-terminologija (zasnovana na dvodimenzionalnosti umesto na trodimenzionalnosti, o kojoj je u ovim stvarima ustvari jedino reč), ukazuje da unapređenja u održivom planiranju i eko-urbanom razvoju gradova uveliko zavise od iznalaženja puta za izlazak iz lavirinta terminoloških zamki, koje neposredno i posredno podstiču i legalizuju oblike suburbanizacije i pseudourbanizacije i u beogradskim relacijama. A takav put je nužan, jer pejzažno-arhitektonsko-urbane strukture u graditeljsko-urbanoj istoriji uvek su imale njima primereno mesto, ulogu i značaj u odnosu na ambijentalno-funkcionalne, društveno-kulturne i gradograditeljske potrebe, mogućnosti i onovremeni razvoj, sa svim njegovim posledničnim pregnućima, stremljenjima i dostignućima.

Ipak, u uslovima savremenih, pretećih lokalnih i globalnih promena pod uticajima sve većeg raubovanja prirodnih bogatstava, kao i sve veće motorizacije, industrijalizacije i urbanizacije sa sve izrazitijim i umnoženim negativnim posledicama po ekološko nasleđe, te sve većeg globalnog zagrevanja građene i prirodne životne sredine, pejzažno-arhitektonsko-urbane strukture u stešnjenim urbanim prilikama Beograda većinom su marginalizovane, bitno redukovane i kvantitativno svedene na neodrživo nisku meru i stepen prisustva u njegovim građanim ambijentima. Uz sve to, radi se o, i u kvalitativnom smislu, jednoličnim i dizajnerski više nego skromnim, stilski degradiranim i zapuštenim celinama kulturno-parkovskog nasleđa, volumenski bitno i u sve većoj meri redukovanim, čak sa dosta bespravničkih, predimenziji-

ters its true dynamic history's threshold only now. Thus dynamic, but modern, humane, visionary and sustainable context of urbanity becomes the imperative being inherent to the sustainable eco-urban development of "third" Belgrade, and the two previously created urban substances of metropolis (its parts in Šumadija and Srem). In this context, the same author further states that urban forms "... are not determined by their prospects, but by their living facilities" Therefore, remains to planners, architects, town-planners, landscape architects and all others who are involved in the city development to follow and mimic that sort of living contents of the environment and its facilities, giving them a humanistic and sustainable eco-urban framework. It certainly is a necessity, because in the new dynamic, running time, that has and must to move on and on, this timeframe "... which once promises paradise on Earth, and other time a complete and exposed desert waste ... [4], what prevails is the crisis of humanity and sustainability, which fundamentally threatens life and spatial values, and thus the survival and sustainable eco-urban community development of cities and settlements at the local and global levels.

In accordance with the above, Milošević pointed out that such an approach and solution shall provide "... not only the expansion of the city to the northern coast of the Danube, but also the descent of Belgrade to the river throughout its Šumadija coast, use of valuable building land, the integration of different purposes, protected environment, as well as the formation of large new parklands and recreation. Such an approach to access both banks of the Danube is not only easier, but finally it seems very attractive for all. Thus in a proper manner and with proper measures all other potentials offered by Danube orientation of the city and the country would be thoroughly activated: harmonized various forms of transport, preserved the environment, improvement of existing and additional landscape-urban structure. Kind of competition among cities in this part of the continent, marked by the large number of factors, has already begun..." [5]. In this way, the Danube position, with all the more important Danube orientation, is an excellent prerequisite for the whole of Serbia and its capital Belgrade for more accelerated, more humane, modern and sustainable eco-urban development.

NEW ECO-URBAN VIEWS AND WHICH WAY OUT OF THE MAZE TRAPS

Previous articulation of eco-urban problems, to which greatly contribute the existing legal regulations and, covered by laws, a sort of mimic "2D"-terminology (based on two-dimensional instead of three-dimensionality, which is actually the case) indicates that improvements in the sustainable planning and eco-urban development of cities largely depend on finding the road to exit the maze of terminology traps, which directly and indirectly encouraged and legalized forms of sub-urbanization and pseudo-urbanization in Belgrade metropolitan area. However, in current contemporary conditions,

oniranih, sadržajno i funkcionalno neprimerenih sadržaja i volumena.

Iste ove aktuelne eko-urbane, pejzažno-arhitektonске i prostorno-urbanističke manjkavosti u okvirima postojećih urbanih supstanci Beograda uočio je i danski arhitekta Gel tokom svojih poseta 2008/09. g. On čak dodatno ističe da se ovde radi o "...jednostavnim, uniformisanim, nedefinisanim..." i vrlo skromnim pejzažno-urbanim celinama [6]. To nikako ne može pogodovati imanentnom integrisanju i artikulisanju, kao ni kvantitativnom i kvalitativnom obogaćivanju i unapređivanju koncepta održivog eko-urbanog razvoja, kako u nasleđenim urbanim supstancama šumadijskog i sremskog dela grada, tako i u budućem „trećem“, prekodunavskom Beogradu.

Ipak, u navedenom kontekstu, jasno je da u hijerarhiji do sada izgrađenih odnosa u građenoj sredini između pejzažno-urbanih i konstruktivno-arhitektonskih struktura ne postoji uravnotežen red stvari. Do sada planirani i tobože podizani i uspostavljeni tzv. sistem „gradskog zelenila“, ovaploćen u tzv. sistemu „zelenih površina“, ni u površinskom („2D“), ni u volumenskom („3D“) smislu nije uspostavio potrebne proporcionalne obrasce i odnose, kako u prostorno-planskim dokumentima, tako ni među stvarno planiranim, projektovanim i izgrađenim strukturama u artificijelnoj sredini.

Usled sve težih posledica izazvanih pretećim efektima staklene bašte svuda u svetu, sve je uočljivija potreba za uspostavljanjem ravnoteže između arhitektonsko-konstruktivnih i pejzažno-urbanih fizičkih struktura, kako u beogradskoj građenoj sredini, tako i u građenim sredinama drugih gradova u svetu. Stoga je u ovom nama savremenom trenutku u okvirima građene sredine sasvim prepoznatljiva potreba za promenom dosadašnjeg negativnog stanja stvari u toj marginalizovanoj i ustvari poremećenoj sferi veza i odnosa među različito funkcionalnim i prisutnim urbanim strukturama, koje ostvaruju pozitivne i negativne uticaje i efekte na kvalitet urbane i životne sredine. To je moguće i ostvarivo jedino kroz uspostavljanje novih obrazaca, mera i standarda, kao i nove hijerarhije u stepenovanju, vrednovanju i uravnoteženju budućih odnosa i veza među građenim strukturama u artificijelnoj sredini. Posebna vrednost tako izbalansirane pejzažno-arhitektonsko-urbane matrice u urbanoj aglomeraciji Beograda efikasno bi došla do izražaja u vreme letnjih žega i zimskih zasićenja smogom, jer samo ona u potrebnoj meri omogućava dotok svežih i provetranje i cirkulaciju zagađenih vazdušnih masa, navodi Čerimović [7].

TRAŽENJE REŠENJA U LAVIRINTU ZAMKI

U kontekstu novih, eko-urbanih pogleda, mera i standarda u sferi uspostavljanja i vrednovanja reciprociteta između građenih, konstruktivnih i pejzažno-urbanih struktura, već decenijama su primetne konceptijske i krupne terminološke manjkavosti zakonske regulative i važećih plansko-urbanističkih dokumenata. Jasno je uočljivo i odsustvo primerene „3D“ pejzažno-arhitekton-

threatening local and global changes under the influence of growing misuse of natural resources, and increasing motorization, industrialization and urbanization joined with all the more distinct and multiplied negative consequences upon environmental heritage, and the growing global warming of the built and natural environment, landscape-architectural-urban structures in crowded urban conditions of Belgrade are mostly marginalized, reduced significantly and quantitatively lowered to unsustainable low level of their presence within the built environment. In addition, it is all about, even in qualitative terms, one-sided design and more than modest, stylistically degraded and neglected units of cultural heritage park, increasingly reduced in its “3D” appearances, even with a lot of illegal, overgrown, inappropriate contents and functions of particular masses-volumes.

The same current eco-urban, landscape-architectural and spatial-urban weaknesses within the frames of existing urban substances of Belgrade noticed the Danish architect Gel during his visits 2008/09. He further points out that here in Belgrade a “...simple, uniformed, undefined...” and very modest landscape-urban units have to be noted [6]. It does not discriminate in favor of integration and articulation of immanent, as well as quantitative and qualitative improvement and enrichment of the concept of sustainable eco-urban development, both in urban inherited substances of entire Šumadija and Srem districts, and in the future “third”, Trans-Danube Belgrade in Banat.

However, in the above context, it is clear that in the hierarchy of the relations built so far within the built environment between landscape-urban and architectural, building structures there is no balanced order of things. Until now, allegedly planned, raised up and established the so-called “system of urban greenery”, incarnated in the so-called “green area system”, could not manage to constitute the necessary proportional forms and relationships, not even in the surface (“2D”), let alone in a bulk (“3D”) sense. That applies to both spatial-planning documents and the really planned ones, designed and built structures in artificial urban environment.

Due to the severe consequences caused by any threatening greenhouse gases everywhere in the world, the growing need for establishing a balance between architectural-construction and landscape-urban physical structure becomes ever more obvious. Therefore we in this modern time, within the built environment of our own, must note a completely recognizable need to change the previous negative state of affairs in the marginalized and actually unbalanced sphere of relations among the various functional and present urban structures, which realize the positive and negative impacts and effects on quality of urban environment. It is possible and achievable only through the establishment of new forms, measures and standards, and a complete new hierarchy in the exponentiation, evaluating and balancing the future of relations and connections among the structures built in artificial environment. Special value of such a balanced landscape-architectural-urban matrix in the urban ag-

sko-urbane terminologije u urbanističko-planskim dokumentima [8].

Upravo na temeljima ovih štetnih principa nastala je i dalje „unapređivana“ prostorno-planerska nedoslednost, koja je relevantne „3D“ pejzažno-arhitektonske strukture i artefakte, kroz „patente“ ovde uvrežene mimikrijske „2D“ terminologije, svela na zeleno obojene površine, čiji delovi se po potrebi mogu smatrati i ne-definisanim, ili čak namenski rastegljivo definisanim. Drugim rečima, to su ustvari planski kamuflirane „3D“ pejzažno-arhitektonske strukture i artefakti. One se u datom momentu prevode i svode na „2D“ površine, koje ne mogu imati i nemaju identitet ni legalitet „3D“ objekata. Kako stvari stoje, to su planski artikulirane lokacije i potezi bez pravog graditeljskog i eko-urbanog identiteta. I upravo one po potrebi, uz minimalne troškove, pogotovo putem uzakonjenog „patenta“ tzv. zelene površine i drugih sličnih izvedenica i slogana, dabome sasvim usklađenih sa zakonom, lako mogu da postanu prenamenjivi i vrlo prilagodljivi pejzažni i eko-urbani toponimi, sve samo za potrebe kvazipreduzetničkih profitabilnih interesa i njima imanentno svojstvenih neekoloških vizija. Efekti ovakvih njihovih aktivnosti su uvrežena i štetna suburbanizacija i pseudourbanizacija gradova i naselja, vidljivi svuda po Srbiji i okruženju, a u velikoj meri i u Beogradu.

Takav odnos sa, rekli bismo, vrlo širokopojasnim shvatanjem i obuhvatom definisanja pejzažno-arhitektonskih struktura i artefakata kroz, na opisani način „patentirane“ izvedenice i slogane, koristan je samo za različite jednostrano opredeljene interesne profilerske grupe. Među njima, visokopozicionirani su kvazipreduzetnici i njihovi zastupnici i zagovornici koji se ne obaziru na javni interes i potrebe lokalne zajednice za održivim eko-urbanim razvojem. A na ruku im sasvim idu nestručne i tako „patentirane“ i uzakonjene regule. Uz njih su tu i eksponenti vlasti, bilo svesno bilo nesvesno, pa i sami planeri i urbanisti, i to njihovim uvažavanjem i afirmisanjem neprimerene, odnosno mimikrijske „2D“ terminologije. Za njih su tzv. zelene površine uzakonjeni „patent“ i jedinstvena prilika za ostvarenje njihovih sebičnih interesa. Na taj način, iste se mogu koristiti i za umnožavanje neekoloških i neodrživih, a iznad svega jednostrano profitabilnih, i to dabome izgrađenih, konstruisanih građevina, a ne pejzažno-urbanih objekata i kvadratura.

Tako su strukture i artefakti pejzažno-arhitektonskog graditeljstva, stvaralaštva, kulture, umetnosti i nasleđa u beogradskim relacijama, u odnosu na minimizirane prostorno-planske proporcije ili zgusnute prostorno-urbane volumene, najčešće u podređenom ili marginalizovanom položaju. Takav podređeni položaj svakako utiče na sve veću redukciju volumena i proporcija u stešnjenim urbanim prilikama. Na taj način, ove vredne pejzažno-urbane i gradotvorne celine, kao neporecivi eko-urbani resursi, nemaju potrebno funkcionalno, graditeljsko, ambijentalno i pejzažno, a pogotovo ne terminološko, tekstualno niti grafičko značenje ni vrednovanje, kako u plansko-urbanističkim dokumentima, tako i u zakonskoj regulativi u toj i u drugim gradograditeljstvu bliskim oblastima.

glomeration of Belgrade would effectively come to the fore during the summer heat and winter smog saturation, because it is the only way to provide necessary flow of fresh air and to allow ventilation and circulation of polluted air masses, according Čerimović [7].

In the context of new, eco-urban views, measures and standards in the sphere of establishment and evaluation of reciprocity between the built, construction and landscape-urban structure, but for decades were noticeable large terminological and conceptual shortcomings of legislation and applicable planning and city planning documents. It is clear and obvious lack of appropriate “3D” landscape-architectural-urban terminology in urban-planning documents [8]. Exactly on these harmful principles entire system of spatial planning inconsistency has being created, which is relevant to “3D” landscape-architectural structures and artifacts. It all goes through the sort of “patent” mimetic “2D” terminology that reduces “3D” structures to green-colored surfaces, which parts are always needed by investors and contractors and so might be regarded as undefined or even specifically defined very flexible. In other words, they are actually planning camouflaged “3D” landscape-architectural structures and artifacts. They are translated at the moment and reduced to the “2D” areas, which can have neither identity nor the legality of “3D” objects. As things stand, they are planned and articulated sites and prospects without proper architectural and eco-urban identity. These areas, with minimal costs, especially through a legal “patent” of so called “green areas” and other similar mimetic sorts and slogans, of course completely harmonized with the law, can easily become exchangeable and very flexible landscape- and eco-urban toponyms, all just for quasi-enterprise but very profitable interests and their immanent inherent un-ecological visions. The effects of such their activities are widespread and harmful sub-urbanization and pseudo-urbanization of cities, towns and villages, visible all over Serbia and its natural and built environment, and largely in Belgrade.

Such a relationship with a very broadband understanding and approach to the matter that includes defining landscape-architectural structures and artifacts through, as described above “patented” solutions and slogans, is only useful for a variety of unilaterally determined profit interest groups. Among them, on high positions are quasi-entrepreneurs and their representatives and advocates who do not mind the public interest and needs of local communities for sustainable eco-urban development. They clearly see what they have on their own disposal and right in their hands, one way or another: even almost completely unskilled in sustainability issues they can always make use of “patented” and legally covered and regulated actions of their own. With them are the proponents and the government, either knowingly or unknowingly, even planners and urban planners. That is exactly what they all support by their respect and recognition of inappropriate or mimetic “2D” terminology. For them, the so-called “green areas” are just very useful legal “patent” and a unique opportunity to achieve

Stoga nije neobično što na taj način hijerarhijski i funkcionalno marginalizovani pejzažno-arhitektonski artefakti (objekti), resursi (dobra) i celine (strukture), nemaju ni svoje primereno mesto niti ulogu u artikulisanju postojećeg i jedino mogućeg i relevantnog „3D“ pejzažno-arhitektonsko-urbanog sistema i matrice Beograda.

I pored svega navedenog, a u odnosu na poražavajuće činjenice o stanju u ovoj oblasti ovde i danas, predstavljeni pejzažno-urbani oblici i strukture, uz svoje ne male kreativno-stvaralačke, ambijentalno-urbane i rekreativno-obnoviteljske dimenzije i potencijale, važnu ulogu imaju i u artikulisanju održivog eko-urbanog razvoja. Ali, složenost grada nastala dugotrajnim delovanjem brojnih i „većinom zavađenih sila“ [9], ostavlja utisak da se grad otima čoveku, svome tvorcu. Zato, u vezi s aktuelnim problemima zagađivanja urbane i životne sredine, a u okvirima nacionalne urbane kulture, nužno je prepoznati i iskoristiti tradicionalna znanja i duhovnu mudrost, koja kvalitativno mogu doprineti vidljivoj harmonizaciji održivog eko-urbanog razvoja.

Do sada navedene činjenice jasno ukazuju na sveprisutni lavirint prostorno-planskih, zakonodavnih i terminoloških zamki koje su u velikoj meri omogućile, čak na zakonu zasnovano podsticanje i delovanje kvazipreduzetničkih grupa. Pogotovo je to prepoznatljivo kada su u pitanju uzurpacija i degradiranje delova i celina pejzažno-arhitektonskih struktura, artefakata i resursa, čije su negativne posledice divlja gradnja i bitno narušen kvalitet životne sredine. To uveliko doprinosi umnožavanju negativnog ekološkog nasleđa. Takvo stanje stvari takođe omogućava legalizaciju pseudourbanizacije i suburbanizacije na štetu malobrojnih pejzažno-urbanih struktura. Upravo zato u građenoj sredini, a na uzurpiranim delovima navedenih struktura, nastaju pretežno bespravni i neproporcionalni graditeljsko-konstruktivni oblici i celine, što neminovno ugrožava kvalitet održivog eko-urbanog razvoja na celokupnom metropolitanskom području Beograda.

U vezi s tim, planeri su do sada na razne načine samo posredno nudili rešavanje umnoženih i složenih demografskih i eko-urbanih problema, što je uvek bilo u kontekstu aktuelnih tehničko-tehnoloških i društveno-kulturnih uslova razvoja i dosega znanja. Ipak, planeri i urbanisti u vreme Moderne više su pratili zahteve kapitala, profita i svojevrsnog investitorskog urbanizma, osim časnih izuzetaka, nego što su bili posvećeni unapređivanju održivog razvoja, rešavanju ekoloških problema i izgradnji svesti o podizanju nivoa eko-urbane kulture, i to od stručnih i državnih institucija do lokalnih zajednica.

To je svakako, onima koji bi hteli da vide, ukazivalo na postojanje raznih problema u planiranju grada. Ali, ništa se suštastveno nije preduzimalo u traženju rešenja i paradigmi koje bi kvalitativno mogle da unaprede plansko korišćenje gradskog građevinskog zemljišta. A na taj način bio bi obezbeđen i itekakav doprinos uspostavi održivog reciprociteta između arhitektonskih i pejzažno-urbanih struktura u građenoj sredini. No, u beogradskim relacijama još uvek se koriste stare dogme, indeksi i standardi koji su i na lokalnom i na globalnom planu već oda-

their selfish interests. In this way, the same can be used for reproduction of un-ecological and unsustainable, and above all profitable unilateral, but of course built, constructed buildings, and not landscape-urban facilities and areas.

Thus the artifacts of landscape-architectural structures, creativity, culture, arts and heritage in Belgrade are all usually in a subordinated and marginalized position, in comparison to minimized spatial-planning proportions or dense urban-planning volumes. Such a disadvantage certainly affects the greater reduction of volume and proportion in crowded urban conditions. In this way, these valuable landscape-urban structures, as undeniable eco-urban resources, does not have necessary functional, architectural, ambient, landscape, and especially not terminology, textual or graphical interpretation or evaluation, both in urban-planning documents and legislation in this and other areas that are close to sustainable city-making. It is therefore not surprising that so hierarchical and functional marginalized landscape-architectural artifacts (objects), resources (goods) and ambient (structures), have neither the place nor its appropriate role in articulating the existing and the only possible and relevant, “3D” landscape-architectural-urban system and matrix of Belgrade.

Despite all the above, in relation to the devastating facts of the situation in this area here and now, presented landscape-urban forms and structures, with their substantial creative, ambient-urban and recreational revivalist size and potential, have an important role in articulating a sustainable eco-urban development. But the complexity of the city established long ago but before our eyes too upon a number of long-term effects of “mostly divided forces” [9], gives the impression that the city kidnaps the man, his creator, or even vice-versa. Therefore, in relation to current problems of urban pollution and the environment, and within the national urban culture, it is necessary to identify and use traditional knowledge and spiritual wisdom, which can contribute to a qualitatively visible harmonization of sustainable eco-urban development.

These facts clearly indicate the omnipresent maze spatial planning, legal terminology and pitfalls that are largely made possible, even based on law and encouraging actions of quasi-entrepreneurs' groups. Especially it is recognizable when it comes to usurpation and degradation of parts and whole landscape-architectural structures, artifacts and resources, which are the negative consequences of unregulated building and significantly impaired quality of the environment. This greatly contributes to the reproduction of negative ecological heritage. Such a situation also allows legalization of pseudo-urbanization and sub-urbanization to the detriment of the already few landscape-urban structures. That is exactly why within the built environment, and exactly upon seized parts of these structures, arising mostly illegal and disproportionate architectural-structural shapes and units, which inevitably threatens the quality of sustaina-

vno probili prag izdržljivosti i tolerancije, usled do sada izraženih oblika zagađivanja urbane i životne sredine, i koji su nam definitivno nametnuli sadašnje okvire krize gradograditeljskog identiteta, eko-urbane kulture i održivog opstanka i razvoja.

Višedecenijsko delovanje negativnih efekata staklene bašte, koje su tenziono usložnjavale i svesno ili nesvesno podsticale različite, a najviše jednostrano profilerski opredeljene interesne grupe, doprinelo je stvaranju konfliktnih odnosa i gotovo bezizlaznih situacija sa lavirantom nagomilanih problema u građenoj i životnoj sredini. Tako su se savremeni gradograditelji, uz poštasti pseudourbanizacije i suburbanizacije, kao i spekulativnog upravljanja gradskim građevinskim zemljištem i divlje gradnje, posredno našli pred novim izazovima narušavanja kvaliteta građene i životne sredine na lokalnom i globalnom planu. Ovako problematizovana zamešateljstva, u svetlu pretećih lokalnih i globalnih promena naročito pred kraj 20. veka, posledično su najavila a onda i artikulisala i afirmisala potrebu novog odnosa prema planiranju gradova i naselja.

Na to indirektno ukazuje i urbanista Bajić-Brković, koja ističe nužnost uključivanja kriterijuma kvaliteta sredine (građene i životne) u faze planiranja ili u relevantne segmente planerskog rada, što podrazumeva promene i inovacije u oblastima:

- informacionog sistema za potrebe planiranja,
- normi i standarda,
- metoda rada (prostorne analize i ocene potencijala),
- vrednovanje predloženih rešenja, budućih stanja i akcija u prostoru, kao i
- monitoringa i novih inputa [10].

Drugu i ništa manje komplikovanu grupu problema u procesu prostornog i urbanističkog planiranja usložnjavao je lavirint nagomilanih, uvreženih, okoštalih, a najviše svesno ili nesvesno „patentiranih“ terminoloških zamki. U uslovima lokalnih i globalnih promena, sve znatnijih krajem 20. i početkom 21. veka, sve je više prepoznatljivo njihovo štetno delovanje u oblastima prostornog i urbanističkog planiranja, integrativne zaštite kulturnog i prirodnog nasleđa, pejzažno-arhitektonskog graditeljstva, stvaralaštva, kulture, umetnosti i nasleđa svih vrsta [11]. Takvo stanje stvari, skupa sa lavirantom terminoloških zamki, zahteva integrativan, transparentan i odgovoran odnos pejzažnih arhitekata, planera, urbanista, arhitekata i drugih stručnjaka koji participiraju u planiranju i izgradnji gradova i naselja u uslovima lokalnih i globalnih promena.

Sve ovo nedvosmisleno ukazuje na potrebu afirmativnog traženja rešenja i paradigmi koje će reformisati, podržati i oplemeniti ovaj vizionarski put uspostavljanja uravnoteženih odnosa između ekonomije, ekologije, eko-urbanog opstanka i razvoja životnih zajednica u prostoru i vremenu. U tom cilju nužno je:

- izgraditi savremenu i preciznu plansko-urbanističku terminologiju uz potpunu eliminaciju uvreženog, a nestručnog i nadasve virtuelnog „2D“ „zeleno-površinskog“ sistema,

ble eco-urban development throughout the metropolitan area of Belgrade.

In this regard, planners usually have in various ways only indirectly offered multiplied and complex demographic and eco-urban solutions to problems, which is always in the context of the current technical-technological and socio-cultural conditions of development and scope of knowledge. However, modern planners and urban planners among them almost all rather followed the requirements of capital, profits and specific investor-urbanism instead to chose dedication to the promotion of sustainable development, solution of environmental problems and building awareness of raising the level of eco-urban culture, right from the professional and state institutions to local communities. It is certainly to those who would like to see, pointed to the existence of various problems in the planning of the city. But nothing substantial was undertaking in seeking solutions and qualitative paradigms that could improve the planning of urban construction land use. And exactly in this way would be provided substantial contribution to establishment of sustainable reciprocity between architectural and landscape-urban structure in the built environment. However, here in Belgrade's relations are still used the old dogmas, indices and standards that are both local and global long ago broke through the threshold of endurance and tolerance, because so far expressed forms of urban pollution and the environment. These are responsible for definitely imposed current frames of city-making identity crisis, eco-urban culture and sustainable survival and development.

Long-acting negative effects of greenhouse gases complicated tensions and consciously or unconsciously incited different and mostly one-sided profit oriented interest groups, greatly contributed to the creation of conflict and almost insolvable situation with the labyrinth of the accumulated problems in the built environment. Thus the modern builders with the scourge of pseudo-urbanization and sub-urbanization and speculative management of urban land and illegal construction indirectly came face-to-face to the new challenges of violations that hurt quality built environment both at the local and global level. Thus problem mess, in light of threatening local and global changes in particular before the end of 20th centuries, consequently announced and then articulated and affirmed the need for a new attitude towards the planning of towns and villages.

This is indirectly indicated by the urban planner Bajić-Brković, who emphasizes the necessity of inclusion of environmental quality criteria (natural and the built environment) in the planning stage or in the relevant segments of planners' work, which involves changes and innovations in the areas of: information system for planning, norms and standards, methods (spatial analysis and evaluation of potential), evaluation of proposed solutions, future states and actions in space, and monitoring and new inputs [10]. Another and no less complicated group of problems in the process of spatial and urban planning has been made more complicated by a labyrinth of accumulated, deeply rooted, firm, and most of all consciously or

– umesto toga uvesti i artikulirati relevantni, jedino mogući i stručno-naučno utemeljen „3D“ pejzažno-arhitektonsko-urbani sistem, „3D“ pejzažno-arhitektonsku matricu i druge pojmove koji artikuliraju strukture i artefakte pejzažno-arhitektonskog graditeljstva, stvaralaštva, kulture, umetnosti i nasleđa, i koji na planskim, projektantskim i graditeljskim osnovama tvore i čine sistem eko-urbanih, ambijentalno-graditeljskih, rekreativno-funkcionalnih i duhovno-oplemenjujućih resursa,

– uspostaviti reciprocitete (ravnotežu) između arhitektonsko-konstruktivnih i pejzažno-urbanih struktura i dobara,

– izraditi na novim osnovama zakonodavnu regulativu koja će integrisati stručno-naučno utemeljenu terminologiju i eliminisati uvreženu i štetnu „2D“ „zeleno-površinsku“ terminologiju i dosadašnje „patente“ koji su u funkciji zakonodavne legalizacije pseudourbanih i suburbanih aktivnosti, sa nadasve štetnim efektima divlje gradnje, uzurpacije delova i celina objekata pejzažno-arhitektonskog graditeljstva i redukcije volumena ovih vrednih eko-urbanih, ambijentalno-graditeljskih i rekreativno-funkcionalnih resursa.

DINAMIČNI GRAD NA REKAMA

Ipak, kako u pomenutom svom radu navodi Milošević, i pored ovih optimističkih vizija i činjenica, kako stvari stoje, prostorno-urbanistički razvoj Beograda, čak i prema važećem GP „Beograd 2021“ iz 2003. g. i njegovim najnovijim izmenama i dopunama iz 2007. g., evidentno je i dalje zasnovan na svojevrsnom okretanju „leđa“ grada, umesto okretanju, naslanjanju i spuštanju „lica“ grada prema Dunavu, njegovom svojevrsnom vodenom bulevaru, odnosno levoj i desnoj obali te velike evropske reke. Samo takav stav odgovarao bi sve izrazitijoj dunavskoj orijentaciji Beograda i cele Srbije. Na taj način, iako je viševjekovnom položaju Beograda na ušću dveju velikih reka imanentna i svojstvena budućnost grada na rekama, mi ovde još uvek nemamo u dovoljnoj meri ni „Beograd na Savi“, a pogotovo nemamo „Beograd na Dunavu“, pošto već decenijama lokalne institucije i vlasti marginalizuju prirodan, kompatibilan, integrativan, neizbežan, potpun i održiv prostorno-urbanistički razvoj jedino mogućeg a upravo takvog eko-grada Beograda.

„Beograd na Dunavu“ važan je već danas u najmanju ruku koliko i „Beograd na Savi“, a u budućnosti će biti i više, mada još uvek grad u svom urbanom razvoju nije u dovoljnoj meri iskoristio sve prednosti koje mu daje položaj na ove dve velike reke. Poznata je činjenica da su vizionari Beograda na dve reke, još u proteklom decenijama 20. veka uočavali ove njegove položajne prednosti i mogućnosti orijentacije. Ova intencija u razvoju Beograda, ka i preko Dunava, još i danas se inicijativno i idejno na više mesta podstiče, ali i dalje volšebno ostaje sputavana i onemogućavana.

“Tako je bilo i posle uspešno provedene regulacije Dunava i svih ostalih vodotoka i kanala na banatskoj strani velike reke. I ne samo da grad nije prešao Dunav,

unconsciously “patented” terminological traps. In terms of local and global changes, increasing at the end of the 20th and early 21st century, there is the more recognizable harmful effect in the areas of spatial and urban planning, integration of cultural and natural heritage, landscape-architectural architecture, creativity, culture, art and heritage of all types [11]. Such a situation, together with maze terminology traps, requires integrative, transparent and responsible attitude of landscape-architects, planners, town-planners, architects and other professionals who participate in the planning and building cities and settlements in terms of local and global changes.

All this clearly indicates the need for affirmative finding solutions and paradigms that will reform support and enrich the visionary way to establish balanced relations between economy, ecology, eco-urban survival and development of communities living in space and time. For this purpose it is necessary to:

– Build a modern and accurate urban planning terminology, with full elimination of deeply rooted but unprofessional, and, above all virtual and not real “2D”, “green-surface” system that still prevails,

– Instead, introduce and articulate relevant and the only possible scientific and technical-based “3D” landscape-architectural-urban system, “3D” landscape-architectural matrix and other concepts that articulate structures and artifacts of landscape-architectural network, creativity, culture, art and heritage, and that upon planners’ and designers’ architectural foundations can make creative eco-urban system, that supports ambient and construction, recreation and function, and spiritual resources,

– Establish balance between the architectural-construction and landscape-urban structures and goods,

– Develop upon new bases legislative framework that would integrate professional-founded scientific terminology and eliminate harmful and widespread “2D”, “green-surface” terminology and previous “patents” that have the function of legislative legalization of pseudo-urban and sub-urban activities, with the harmful effects of illegal construction, usurpation of parts and whole objects of landscape-architectural network and reduction of the volume of valuable eco-urban, ambient-construction, functional and recreational resources.

TOWARDS DYNAMIC BELGRADE ON RIVERS AND RIVERS IN BELGRADE

However, as mentioned by Milošević, despite these optimistic visions and facts, as things stand, the spatial urban development of Belgrade, even according to the current General Plan of “Belgrade 2021” from 2003 and its latest amendments from 2007, evidently is still based on a kind of turning “back” of the city, instead of turning, lean and lowering of “face” of the city down to the Danube, which is actually a kind of watery boulevard, both to the left and right bank of the great European river. Only such an attitude could match the more increasing Danube orientation of Belgrade and entire Serbia. Thus, al-

do danas, nego on nije ni izašao na tu reku, mada je njegov centar na nekim mestima i manje od jednog kilometra udaljen od obale te reke. Ova razdaljina, nizvodnije od Knez Mihajlove ulice i Bulevara Kralja Aleksandra, sve veća ali nigde prevelika, ostala je, skupa sa načinima korišćenja zemljišta uz dunavsku obalu, trajna prepreka koja je održavala i još uvek održava gotovo potpunu otuđenost Beograda od ove mitske reke. Vrlo slično vredi i za savsku stranu grada, izuzev što je Novi Beograd tamo već dovoljno dugo jako uspešna činjenica“, zaključuje Milošević.

Ovaj pozitivni duh artikulisanja savremene i proevropske urbanizacije Beograda putem sagledavanja vrlo vrednih sopstvenih, ali i evropskih i svetskih gradograditeljskih ideja i stremljenja, pregnuća i dostignuća, ogleda se u građenju identiteta, rezolutnosti, racionalnosti i prefinjenosti, iako to još uvek ni približno ne asocira na nekadašnju savremenost Osmana kroz obnovu Pariza [12] 1853–1882. g. Ipak, svojevremeno, kvalitativna pomeranja i lucidan planerski pristup u navedenom kontekstu ostvario je već prvi srpski urbanista Emilijan Josimović svojim planom Beograda u šancu 1867–1887. g. U sličnom duhu, urbanistička stremljenja Korbizjea, Serde, Krira i drugih u 20. veku postala su takođe svima razumljiva i prepoznatljiva. A onda, sledeći duh mesta u beogradskim relacijama, svoje urbanističke vizije Beograda na dve reke, snažno su artikulisali i Nikola Dobrović i Milan Somborski.

Sada, nadamo se na izmaku više nego poluvekovne neodlučnosti i usporenog podsticanja pokretanja dunavske orijetacije grada i zemlje, sasvim slučajno se vizija i koncept urbane obnove nasleđenih urbanih supstanci Beograda, kao i urbanizacija budućeg „trećeg Beograda“ na levoj obali Dunava arhitekta Miloševića na početku 21. veka, prikazana u navedenom njegovom delu, prepoznaje u svetlu vizije o „dinamičnom gradu“ Radovića i Dernaha.

Njegova lucidnost vrlo vizionarski artikuliše, afirmiše i preferira urbanu obnovu nasleđenih urbanih supstanci Beograda i dunavsku orijentaciju Beograda i cele Srbije, a u sklopu toga i afirmativnu i amfiteatralno (polulučno) artikulisanu prostorno-graditeljsku i eko-urbanu dimenziju ili održivu urbanizaciju i razvoj budućeg, odnosno kako sam autor kaže „Dunavskog venca“, „Dunavskog amfiteatra“ ili trećeg, banatskog i prekodunavskog Beograda, kako ih Milošević naziva.

REKE U BEOGRADU I BEOGRAD NA REKAMA

U kontekstu ovih podsticajnih i afirmativnih ideja i motiva, dunavska orijentacija zemlje i grada deluje kao duboko inspirativna i mobilizatorska snaga koja uz to, snažno usmerava i bitno utiče na koncepciju održivog opstanka i eko-urbanog razvoja Beograda, ali i cele Srbije.

U vezi s tim, evidentno je da savski i dunavski rečni tok, u dimenzijama metropolitenskog područja Beograda, čine prirodno date i posebno vredne okosnice urbanizacije. Ipak, još nije jasno zašto njihove obale i same

though the age-long position of Belgrade at the confluence of two major rivers stays imminent and inherent future of the city on the waters, we still here do not have sufficient presence of “Belgrade on the Sava River”, and especially no “Belgrade on the Danube”, since for decades the local institutions and government marginalizes natural, compatible, integrative, inevitable, complete and sustainable spatial-urban development – the only possible eco-city of Belgrade.

“Belgrade on the Danube” is an important issue today, at least as much as “Belgrade on the Sava River”, and in the future will be more. But still a city in its urban development is not sufficiently used all the advantages that it gives the position of these two large river. It is a known fact that the visionaries of Belgrade on the two rivers, even in first decades of the 20th century noticed the advantage of Belgrade’s rank and orientation capabilities. The intention in the development of Belgrade, to and over the Danube, still is preliminary initiated and encouraged at many places, but still remains arcane in chains of fallacies and invalidation.

“That was after a successful regulation of the Danube and other rivers and canals on the Banat side of the big river. And not only that the city has not crossed the Danube, until now, but it is not released to the river, although its center in some places stays less than one kilometer away from the coast of the river. This distance, eastern of Knez Mihailova Street and the Boulevard of King Alexander, but never growing too large, remained, along with ways to use land along the Danube coast, durable barrier that is maintained and still maintains almost complete alienation between Belgrade and this mythical river. Very similar is worth for Sava side of the city, except in New Belgrade, which but is long enough fact of success”, Milošević concluded.

This positive spirit of the articulation of modern and pro-European urbanization of Belgrade by a very valuable insight into its own, but also European and world city-making ideas and aspirations, efforts and achievements, reflected in the construction of identity, determination, rationality and sophistication, though still not nearly associated with former French urban visionary Hausmann through his reconstruction of Paris [12] 1853-1882. However, earlier, qualitative shifts and lucid approach to planning in the context of the above has already achieved by the first Serbian urban planner Emilijan Josimović with his famous plan of “Belgrade in Ramparts” (“Šanac”) 1867-1887. In the same vein, urban aspirations of Le Corbusier, Serda, Krier and others in the 20th century have become all too understandable and recognizable. And then, following the spirit of the place in Belgrade relations (“genius loci”), town planners Nikola Dobrović and Milan Somborski both clearly and strongly articulated their visions of urban Belgrade on two rivers.

Now, and not just by accident, hopefully at the end of more than a half-century of indecision and slow encouraging to start proper Danube orientation of the city and country, vision and concept of urban renewal of inherited urban substance of Belgrade, as well as the future

te reke kao svojevrsni, a pogotovo funkcionalno, sadržajno, estetski i ekološki vredni „vodeni bulevari“, nisu još uvek urbanistički potpunije osmišljene i mnogo sadržajnije uključene u život Beograda i beograđana, kao i njihovih gostiju.

Ovde se definitivno radi o značajnim prirodnim vodenim koridorima koji čine svojevrsnu prirodnu raskrsnicu, gde savski tok artikuliše smer istok-zapad, a dunavski tok smer sever-jug. Ova raskrsnica vodenih tokova Save i Dunava odredila je Beogradu njegovu prošlost, sadašnjost i budućnost, kao i njegovu istorijsku, kulturnu, političku, integrativnu i održivu razvojnu ulogu i trajanje na ovom mestu. Upravo iz tih razloga, Beograd koji počiva na tako atraktivnom mestu prirodnog ušća i, po svom geografskom položaju, raskršća između Istoka i Zapada, a u kulturno-istorijskom pogledu na bitnoj sredokraći između praistorijskih lokaliteta Lepenskog Vira, Vinče i Vučedola na Dunavu, već vekovima povezuje, ujedinjuje i umrežava tekovine praistorijske vinčanske i vučedolske civilizacije i kulture. Sledstveno tome, ne možemo zanemariti ni značaj ni vrednosti rimskih (Viminacijum i dr.) i srednjovekovnih lokaliteta na Dunavu (Smederevo, Golubac, Ram i dr.), kao ni danas bliske i savremene urbane lokalitete u neposrednom i širem okruženju srpskog glavnog grada, te položajno i prostorno istaknute prednosti i tekovine istorijskih podunavskih i savremenih evropskih kulturnih i civilizacijskih pregnuća, stremljenja i dostignuća.

Osim toga, pomenute nedovoljno korišćene reke u urbanom, rekreativnom, saobraćajnom, privrednom i svakom drugom atraktivnom smislu, još uvek daju velike mogućnosti koje je moguće i koje treba što pre afirmisati i koristiti.

U uslovima transparentnog i održivog eko-urbanog razvoja i današnjih lokalnih i globalnih promena, to je pravi povod da se značajan deo gore pomenutih podsticajnih mogućnosti odmah pokrene i dobro strateški i marketinški osmisli i afirmiše. U ovom kontekstu, svakako je moguć i doprinos vizionarske afirmacije recikliranja delova manje vrednih nasleđenih urbanih supstanci i urbane obnove sa relevantnim pejzažno-arhitektonsko-urbanističkim poduhvatima, kako u okvirima nasleđenog šumadijskog i sremskog dela Beograda, tako i u okviru banatskog, kao ustvari zone budućeg „trećeg“ Beograda sa već predominantnom i problematičnom bespravnom gradnjom.

Smisao tih aktivnosti u Beogradu definitivno mora imati za cilj da se artikuliše njegova imanentna uloga i pozicija savremenog i dinamičnog grada na vodi. Osim ovih mogućnosti na lokalnom planu, usled navedenih položajnih odrednica, aktuelnih regionalnih tokova razvoja i kulturno-istorijskih prednosti, tu su prepoznatljive i velike razvojne mogućnosti, kako na lokalnom, tako i na širem ili regionalnom planu, u okvirima nacionalno relevantne, ali i njegove sopstvene podunavske orijentacije u budućem razvoju.

U ovom kontekstu, vidljivi su predodređenost i već poznate funkcije Beograda kao kulturnog, duhovnog, ekonomskog, privrednog, poslovnog i tehnološkog cen-

urbanization of the “third Belgrade” on the left bank of the Danube clearly and broadly elaborated by Milošević at the beginning of 21st century, shows recognizable features in the light of the vision and concept of “a dynamic city” stated by Radović and Dernach. His visionary lucidity articulates and prefers to promote urban renewal of urban inherited substances of metropolitan Belgrade and the Danube orientation of the city and of the whole of Serbia. Within that frame, he calls for affirmative and amphitheatrically (semicircular) articulated spatial-architectural and eco-urban dimension and sustainable urbanization and development of these areas in the future. As the author himself called them: “the wreath of the Danube”, “Danube amphitheater” or third, trans-Danube Belgrade, or Banat-Belgrade

In the context of the incentive and affirmative ideas and motives, Danube orientation of the country and the city acts as a deeply inspiring and mobilizing power that in addition, has a strong direct and important influence on the concept of sustainable survival and eco-urban development of Belgrade, and the whole of Serbia. In this regard, it is evident that the Sava and Danube river flow, in dimensions of entire metropolitan Belgrade area, is naturally given and particularly valuable pillar of urbanization. However, it is not clear why their coast and the river itself as a kind of special functional, meaningful, aesthetically and environmentally valuable water boulevard, did not yet fully designed in more urban sense and so fully included and very involved in the life of Belgrade and its citizens, as well as their guests.

Here is definitely about significant natural water corridors that form a kind of natural crossroads, where the Sava course articulates the direction of east-west and the Danube flow north-south direction. This intersection of waterways of the Danube and Sava rivers makes Belgrade's past, present and future very determined, as well as its historical, cultural, political, integrative and sustainable development role and the duration of this place. It is for these reasons: Belgrade based on such an attractive place of the natural mouth; by its geographical location, the crossroads between East and West; and from cultural-historical point of view right in the middle of the distance between famous prehistoric sites Lepenski Vir, Vinča and Vučedol, all on the Danube for centuries connected, unified and networked one way or another, with lots of achievements of their respective civilization and culture. Consequently, we can not neglect the importance of the values of Roman (Viminacium etc.) and medieval sites on the Danube (Smederevo, Golubac, Ram et al.), as well as today nearby and contemporary urban sites in the immediate and wider environment of Serbian capital, and territorial advantages and historical heritage of the Danube Region, and modern European cultural efforts, aspirations and achievements.

In addition, these under-used rivers in the urban, recreational, transportation, economic and any other attractive terms, still both offer a great possibility to be promoted and used. In terms of transparent and sustainable eco-urban development and today's local and glo-

tra Srbije, i ne samo Srbije. Osim toga, tu su i prednosti rečno-pomorske, avionske i kopnene saobraćajne raskrsnice između Istoka i Zapada, kako sa afirmativnim funkcijama savremene metropole Srbije, tako i sa njegovom dunavskom orijentacijom i perspektivnom ulogom centra Podunavlja, pa čak i jugoistočne Evrope. To je sasvim moguće i prihvatljivo u okvirima gravitirajućih tokova kultura, ekonomija i održivog razvoja, koje su već upućene na metropolitensko područje Beograda, i koje su u okvirima istog još uvek nedovoljno iskorišćene. Ove prednosti ovde su već tradicionalno vidljive i prisutne, pogotovo što su utelovljene na temeljnoj i bogatoj podlozi položajne atraktivnosti, predeono-pejsažnih vrednosti, privlačnosti kulturno-istorijske tradicije od praistorijskih, preko srednjovekovnih do savremenih lokaliteta, kao i veoma solidnih privrednih mogućnosti u okvirima izazovne podunavske orijentacije zemlje i grada.

Osim toga, reke kao budući „vodeni bulevari“ sa vrednim predeono-pejsažnim, zatim obližnjim i naslanjajućim šumovitim predelima kao prirodno vrednim, tangentnim i privlačnim eko-urbanim resursima, značajna su prednost i pogodnost kojom se artikuliše eko-urbani kontekst „grada na vodi“, grada sa dve „reke u gradu“. Svakako, ovakvom kvalitativno i kvantitativno vrednom predeono-pejsažnom zaleđu „trećeg“ ili „banatskog“ Beograda, zajedno sa nasleđenom šumadijskom i sremskom urbanom i predeono-pejsažnom supstancom, imanentna je kultivisana, osavremenjena i perspektivno dopunjena i integrisana pejsažno-arhitektonsko-urbana matrica.

U smislu artikulisanja održivog eko-urbanog razvoja, to nije samo nužnost, već i neminovnost koju pre svega, artikuliše i nameću nova eko-urbana vizija i hijerarhija u vrednovanju urbanog pejsaža, prostora, ambijenta, morfologije, memorije i geografije, sa aspekta održive eko-urbane kulture i razvoja. Sledstveno tome, tu je i novo eko-urbano stepenovanje, vrednovanje i neophodno transformisanje do sada nasleđenog i manjkavog reciprociteta između arhitektonsko-konstruktivnih, pejsažno-urbanih i pejsažno-predeonih struktura, dobara, resursa i matrica Beograda. Zatim je tu i savremeno i jedino zdravo i razumno moguće planiranje, projektovanje, izgradnja, artikulisanje i afirmisanje „3D“ pejsažno-arhitektonskog sistema i pejsažno-urbane matrice, a umesto dosadašnjeg virtuelnog i nimalo razumljivog, a onda i kontradiktornog i kontraproaktivnog „2D“ „zeleno-površinskog“ sistema.

Dakle, ako u beogradskim prilikama u planiranju i implementaciji održivog koncepta eko-urbanog razvoja ubuduće stavimo ljudskost ispred profita i solidarnost ispred kompeticije (konkurencije), možemo živeti neverovatnim životima, ne uništavajući pritom u užem smislu naš grad i njegovo okruženje, a u širem smislu ni našu planetu.

To ujedno znači da u teoriji i praksi prostornog i urbanističkog planiranja, zatim pejsažno-arhitektonskog graditeljstva, stvaralaštva, kulture, umetnosti i nasleđa, kao i zaštite kulturnih i prirodnih dobara Beograda i Srbije, ubuduće moramo eliminisati terminološku nestručnost i tome sledstvenu neodgovornost u dosadašnjem

bal changes, it is a real reason to initiate a very significant part of the above mentioned incentive options and immediately launch good marketing strategy, development and promotion. In this context, it is certainly possible and visionary to make substantial contribution to the affirmation of recycling parts of less valuable substances within inherited urban areas, and urban renewal with the relevant landscape-architectural-urban ventures, both within the inherited Šumadija and Srem parts of Belgrade, and in the Banat, as is actually the zone of the future “third” Belgrade, but still predominantly problematic and dumped under illegal construction.

The purpose of these activities in Belgrade definitely must deal with articulation of its imminent role and position of a modern and dynamic city on the water. In addition to these opportunities at the local level, due to these location benchmarks, current regional developments and cultural and historical advantages, there are recognizable and great development opportunities, both locally as well as regionally, within the framework of relevant national, but its own metropolitan Danube orientation to the future development.

In this context, are visible the predestination and the usual functions of Belgrade as cultural, spiritual, economic, commercial, business and technological center of Serbia, and not just Serbia. In addition, there are advantages of river-sea, air and land traffic crossroads between East and West that goes hand-in-hand with affirmative features of modern metropolis of Serbia and perspective center the Danube Region, but with perspective of center of even entire southeastern Europe. It is quite possible and acceptable within gravitation flows of culture, economy and sustainable development, which are already addressed in the metropolitan area of Belgrade, and which are within the same still insufficiently used. The advantages here are traditionally visible and present, especially as embodied in the fundamental and rich background of location attractiveness, landscapes values, cultural attractions and historical traditions from prehistoric through medieval to modern sites, as well as very solid business opportunities within the challenging Danube orientation of the country and city.

In addition, the rivers as being “water-boulevards” with valuable landscapes, nearby wooded areas as valuable natural, tangent and attractive eco-urban resources, are both an important advantage and benefit which articulates the eco-urban context of the “water-city” and city with two “rivers in the city”. Certainly, this qualitatively and quantitatively worthy landscape hinterland of “third” or “Banat” Belgrade, together with inherited landscape-urban parts and substances of the metropolis in Šumadija and Srem, has an imminent cultivated, modernized and updated and integrated perspective of full and sustainable landscape-architectural-urban matrix.

In terms of articulating a sustainable eco-urban development, it is not only a necessity, but also inevitable that above all articulate and impose a new eco-urban vision and the hierarchy in the evaluation of urban landscapes, space, environment, morphology, memory and

odnosu prema planiranju, projektovanju i izgradnji „3D“ pejzažno-arhitektonskog sistema i pejzažno-urbane matrice Beograda, kao važnog uporišta u okviru implementacije koncepta održivog opstanka i eko-urbanog razvoja ljudi i grada. To je i u Srbiji već odavno nužnost, jer naša zemlja se tek nalazi na prelazu sa zastarelog, dvodimenzionalnog urbanističkog planiranja na savremeno integralno – trodimenzionalno planiranje [13]. U konkretnom smislu, to znači da se hitno mora eliminisati do sada afirmisani kontradiktorni i kontraproductivni „2D“ „zeleno-površinski“ sistem, kao svojevrsni plansko-urbanistički „patent“ sa uzakonjenim regulama, čije su posledice u realnom svetu redukcije i uzurpacije delova Beograda i njegovih celina sa negativnim efektima divlje gradnje, kao i sve veća suburbanizacija i pseudourbanizacija sa fatalnim zamiranjem i ljudi i grada.

To pokazuje da se u uslovima lokalnih i globalnih promena nalazimo na velikoj raskrsnici održivog opstanka i eko-urbanog razvoja. Globalna promena klime, uzrokovana ljudskim aktivnostima, to već uveliko potvrđuje i potencira, preteći pri tom životima urbanih i drugih ljudskih zajednica, ali i milionima drugih ovozemaljskih vrsta i zajednica [14].

Zato ovakav koncept budućnosti pod geslom „Beograd na rekama i reke u Beogradu“ definitivno promovise duh i kontekst pejzažno-arhitektonsko-urbane ravnoteže. Njemu je imanentan reciprocitet graditeljskih i pejzažno-urbanih struktura putem rekvalifikacije, redefinicije i rekonstrukcije dosadašnjih pejzažno-arhitektonsko-urbanih supstanci, konteksta, memorije i geografije, ali i rekonstrukcije, obnove, integracije i restitucije delova i celina marginalizovanog priobalja i drugih vrednosti neposrednog predeonog pejzaža. Ovakav moto artikuliše temeljna uporišta, na kojima je moguće perspektivno zasnivati, afirmisati i promovisati koncept i strategiju održivog opstanka i eko-urbanog razvoja.

Na taj način, a u okvirima nasleđenih urbanih supstanci šumadijskog i sremskog Beograda, nikako se ne može prihvatiti dosadašnji preteći trend pseudourbanog pogušćavanja i degradacije nasleđenih graditeljskih i pejzažno-urbanih struktura. To potvrđuje čak i iskusni danski stručnjak za gradove Jan Gel sa svojim saradnicima Danijelom Libeskindom, Ulrihom Nilsonom i drugima, i to samo na jednom malom segmentu urbanizacije prostora priobalja, koji još uvek koristi Luka „Beograd“ [15].

Naime, kroz svoje planersko i poslovno angažovanje u okviru projekta urbane obnove poslovne lokacije Luke „Beograd“ pod nazivom „Grad na vodi“, na kojem rade već dve godine, i ovi eksperti istraživački i stručno primećuju kako su u centru Beograda „jednostavni parkovi i drveće“, kao i da su parkovi i druge pejzažno-urbane strukture „uniformisane“. U ovom kontekstu, čak i pejzažno-arhitektonsko-urbane strukture na Novom Beogradu predstavljaju nedefinisane prostore između zgrada [16].

Samo iz ovih činjenica, uz ostala nesaglasja i urbane probleme, jasno se vidi da Beograd nema kvalitetnu „3D“ pejzažno-arhitektonsku matricu i sistem pejzažno-arhitektonskih struktura. Ove važne prostorno-urba-

geography, from the aspect of sustainable eco-urban culture and development. Consequently, there is a new eco-urban graduation, and evaluation is necessary to transform the inherited and yet now poor reciprocity between architectural-construction, landscape-urban and landscape-natural structures, assets, resources and the matrix of Belgrade. Then there is the only one modern, healthy and reasonably possible way of planning, design, and construct, to articulate and recognize “3D” landscape-architectural systems and landscape-urban matrix, instead of virtual, not very clear and then contradictory and contra-productive “2D” “green-surface” system. So, if the situation in Belgrade in the planning and implementation of the sustainable concept of eco-urban development in the future provides us with opportunity to put humanity before profit and solidarity ahead of competition, we could than live almost amazing lives, destroying neither our city nor our planet.

It also means that in future theory and practice of spatial and urban planning, architectural and landscape-architecture, creativity, culture, arts and heritage, protection of cultural and natural resources of Belgrade and Serbia, we must eliminate terminological incompetence and consequent irresponsibility toward current and prevailing wrong ways of planning, designing and building of a “3D” landscape-architectural systems and landscape-urban matrix of Belgrade, as an important stronghold in the implementation of the concept of sustainable survival and development of eco-urban city and its people. This in Serbia has long been a necessity, because our country is still on the transition from obsolete, two-dimensional urban planning to the only one fruitful modern and integrated – three-dimensional planning [13]. In particular, this calls for emergency to eliminate already affirmed but contradictory and counterproductive “2D” “green-surface” system, as well as specific planning and urban “patents” with wrong legal regulations, whose consequences in the real world reduce large parts of Belgrade to illegal “nowhere”, showing all the negative effects of illegal construction, and increasing sub-urbanization and pseudo-urbanization with fatal neglecting and decrease of the city and its people. This shows that in terms of local and global change we are now on the great crossroads of survival and sustainable eco-urban development. Caused by human activities, global climate change has it already confirmed and emphasized, threatening the lives of the urban and other human communities, but millions of other species and communities on Earth [14].

So this concept of the future under the motto “Belgrade on the rivers and rivers in Belgrade” definitely promotes the spirit and context of landscape-architectural-urban balance. There is an immanent reciprocity of construction and landscape-urban structures through re-qualification, redefinition and re-composition of previous landscape-architectural-urban substances, context, memory and geography, but also the reconstruction, restoration, restitution and integration of parts and whole marginalized coastal and other landscape values immediate. This motto articulates fundamental strongholds, where

nističke odrednice u dosadašnjim plansko-urbanističkim dokumentima, kao i u najnovijem GP „Beograd 2021“, predstavljaju potpunu nepoznanicu, jer su nestručno utemeljeni kao sasvim virtuelan i nimalo „na zemlji“ „2D“ „zeleno-površinski“ sistem, zasnovan na principima svojevrsne „površinizacije“ volumena celokupne metropole. Ova posledična jednostranost i neukost u artikulisanju i apliciranju „3D“ pejzažno-arhitektonskih struktura, objekata i artefakata u prostorno-urbanističkim dokumentima Beograda, duboko zadire u temeljno potiranje vidljive treće dimenzije i marginalizovanje vrednosti postojećih i poznatih, jedino mogućih i relevantnih fizičkih („3D“) struktura pejzažno-arhitektonskog graditeljstva, stvaralaštva, kulture, umetnosti i nasleđa [17].

Dabome, iz ovoga je prepoznatljiv samo deo strategije i potreba da se na eko-urbanim osnovama afirmiše koncept održivog razvoja, putem artikulisanja i uvažavanja nužnosti urbane obnove nasleđenih supstanci i paralelnog planiranja, projektovanja i izgradnje budućeg „trećeg“ Beograda sa geslom: „Beograd na rekama i reke u Beogradu“. To neminovno podrazumeva buduću integrativnu eko-urbanu strukturu, čime će se zdravo „lice“ Beograda, umesto dosadašnjeg nezdravog naslanjanja Beograda „leđno“ na sopstvene rečne obale, konačno oblikovati i spustiti na uvek atraktivne i privlačne obale reka Dunava i Save.

VIDLJIVOST ODRŽIVOG I EKO-URBANO IDENTITETA

Beograd je sve životniji grad. U vezi s tim Milošević ističe da razvoj Beograda u budućnosti, kao i savremenosti eko-urbana stremljenja koja su „u vezi sa lokalnom urbanom istorijom dugom više od dva milenijuma, jednako kao i sa potrebom za izvesnim stepenom očuvanja, popravke, rehabilitacije i obnove urbane arhitektonske supstance“ [18], sve više u kvantitativnom smislu podstiču i osnažuju nove poduhvate u izgradnji na eko-urbanim osnovama. Tu je prepoznatljiv naglasak na nužnosti da se dosadašnji razvoj grada postepeno izmesti sa urbane ekspanzije na pažljivu urbanu obnovu nasleđenih supstanci, kao i potreba da se pešački zaposedne urbani prostor koji je u Beogradu i dalje uveliko podređen automobilu, pogotovo putem izgradnje podzemnih i nadzemnih garaža u „krugu dvojke“. Međutim, autori važeće urbanističke dokumentacije još nisu uzeli u obzir i definisali neophodnu kvalitetniju dunavsku orijentaciju i ovakvu urbanu strategiju razvoja Beograda.

Naime, Beogradu je i dalje neophodan valjan plan koji bi zadovoljavao potrebe već nastale sadašnjosti, kao i budućnosti ove metropole na ušću Save u Dunav. Takav plan „dao bi budućem razvoju Beograda toliko potrebnu stabilnost, koja bi se zasnivala na jasno postavljanim pravcima njegovog rasta i razvoja u sasvim izvesnim smerovima“, navodi dalje isti autor. Njegovu eko-urbanu dimenziju moguće je i potrebno artikulirati putem pejzažno-arhitektonsko-urbanog sistema u kojem bi dominirali „pejzažno-urbani objekti i resursi, potezi i obrasci između osovina rasta i razvoja, kao i u koncentričnim

is possible to base and make perspective, to affirm and promote the concept and strategy for sustainable survival and eco-urban development.

In this way, and within the inherited Šumadija and Srem urban substances of Belgrade, there are no ways one could accept the previous trend of very threatening and fast growing pseudo-urban density and degradation of inherited built and landscape-urban structures. This is confirmed even by experienced Danish expert for cities Jan Gehl with his associates Daniel Liebeskind, Ulrich Nielsen and others, and that upon only one small segment of the urbanization of the coastal area, which still uses the Port “Belgrade” [15].

Namely, through its planning and business involvement in the project of urban renewal business locations of Port of “Belgrade” under the name “City on the Water”, which operate for two years, these experts, researchers and professionals noted parks in the center of Belgrade as “simple and with simple trees”, and that parks and other landscapes-urban structures are all “uniformed”. In this context, even landscapes-architectural-urban structures in New Belgrade are undefined spaces between the buildings [16]. Only from these facts, with the dissonance and other urban problems, it is clear that Belgrade has no quality “3D” landscapes-architecture matrix and system landscape-architectural structures. This important spatial-urban determinants within still valid urban planning documents, as well as within the latest “General Plan of Belgrade in 2021”, is completely unknown, because all these documents are still incompetent as based entirely on virtual urbanism and “unearthly” “2D” “green-surface” system, which uses the principles of a kind of “flattering” volumes of the entire metropolis. This consequent one-sidedness and ignorance in articulating and applying “3D” landscape-architectural structures, objects and artifacts in the spatial-urban documents of Belgrade, is deeply involved in a thorough neutralization of visible third dimension and the marginalization of the value of existing and known, the only possible and relevant physical (“3D”) structure landscape-architectural city, creativity, culture, arts and heritage [17].

Of course, this is the only recognizable part of the strategy and the need for the eco-urban basis to affirm the concept of sustainable development, through the articulation and appreciation of the necessity of urban renewal of inherited substances and parallel planning, designing and building of the future “third” Belgrade with the motto of “Belgrade on rivers and rivers in Belgrade”. This inevitably means future integrative eco-urban structure, which will be healthy “face” of Belgrade, the final and very sustainable shape that is attractive and appealing on the rivers Danube and Sava instead of unhealthy Belgrade that turns its “back” to its own river banks

GUIDELINES OF SUSTAINABLE AND ECO-URBAN VISION AND IDENTITY

Belgrade is all the more livable city. So Milošević says that development in the future, as well as contempo-

krugovima uokolo centra”, kaže Milošević, koji bi neminovno formirali novu, kvalitetniju i primereniju pejzažno-urbanu matricu u ovim zonama Beograda. Bila bi to dobra okosnica i kvalitetno jezgro gradske eko-urbane politike i urbanističkog planiranja u funkciji održivog razvoja, što bi omogućilo i razvoj instrumenata primerene urbane obnove.

U ovom kontekstu Milošević preporučuje i participaciju stanovništva kao važan činilac, kao i procese organizovanja, finansiranja i izvođenja obnove pojedinačnih građevina i blokova zgrada za koje je potrebno obezbediti fondove za obnovu zaštićenih građevina i pejzažno-urbanih objekata, odnosno područja Beograda koja predstavljaju vredne i zaštićene istorijske, ambijentalne, urbane, graditeljske i kulturne celine.

Istovremeno, u okviru “velikih projekata u malim koracima”, “banatski” Beograd na levoj obali Dunava sa svojim položajnim vrednostima i značajem putem uređenja bare “Veliko blato” mogao bi se pretvoriti u svojevrsan panonski Amsterdam. Osim što bi tu bio uspostavljen kvalitetan sistem zaštite od poplava, na izvesnim mestima uz tekuće i stajće vode moguće je kreiranje i formiranje “divovskih rekreativnih područja u neposrednoj blizini gusto razvijene metropole”, navodi takođe ovaj autor. Ovakve izazovne i atraktivne položajne prednosti buduće severne trećine, ili čak polovine velikog Beograda, gradske i državne institucije mogle bi iskoristiti za organizaciju velikih poslovnih, sajamskih, kulturnih i drugih manifestacija. Na kraju, ovde se ne mogu zanemariti ni velike mogućnosti za angažovanje novih kapitalnih investicija u ovoj ili drugim zonama Beograda kao što je npr. Svetska izložba EXPO u sferi ekologije i zaštite životne sredine, zatim parkovsko-urbani volumeni sa možda nedostajućim Olimpijskim stadionom, Dinilendom i drugim sadržajima, zaključuje Milošević.

NA TRAGU EKO-URBANE VIZIJE ZA BEOGRAD

Na osnovu navedenog, zbog položajnih prednosti Beograda i pretećih efekata staklene bašte u uslovima lokalnih i globalnih promena, na njegovom poučnom primeru sve više se nameće potreba artikulisanja savremenog i kvalitativno novog pristupa teoriji i praksi integrativnog urbanističkog planiranja, jer dosadašnji dvodimenzionalni koncept planiranja i urbanizacije nije ostvario očekivane efekte.

U tom smislu potrebno je:

– da se već u fazi planiranja prepoznatljivo artikulise koncept održivog eko-urbanog razvoja sa primerenim mestom, ulogom i značajem prepoznatljivih i definisanih struktura, objekata i artefakata pejzažno-arhitektonskog graditeljstva, stvaralaštva, kulture, umetnosti i nasleđa,

– da se, pored sadašnjeg standarda urbanizacije gradova nad zemljom, definitivno kao obavezan uvede i standard paralelnog afirmisanja, razvoja, integrisanja i revitalizacije podzemnog urbanizma za sve gradove koji imaju više od 600.000 stanovnika,

– da se standard paralelnog afirmisanja, razvoja, integrisanja i revitalizacije podzemnog urbanizma za takve

rary urban eco-aspirations that are “related to local urban history debt of more than two millennia, as well as the need for some degree of preservation, repair, rehabilitation and reconstruction of urban architectural substance” [18], more and more in quantitative terms encourage and strengthen new ventures in the construction of eco-urban basis. There is a distinctive emphasis on the necessity that the previous development and urban expansion of the city has to be gradually replaced with a careful urban renewal of inherited substances, as well as the need to re-occupy pedestrian urban spaces in Belgrade that are still largely subordinated to the car, especially through the construction of underground and overhead garages within the “circle of tram number two”. However, the authors of current urban documents have not yet taken into account and define the necessary quality Danube orientation and this urban development strategy of Belgrade.

Namely, Belgrade is still needed good plan that would meet the needs of already created the present, and future of the metropolis at the confluence of the Sava and Danube. Such a plan “would give the future development of much needed stability in Belgrade, which would be based on a clear set of the directions of its growth and development”, said the same author. The eco-urban dimension of the metropolis is possible and necessary to articulate through landscape-architectural-urban system in which the dominant “landscape-urban facilities and resources, moves and patterns between the axis of growth and development, as well as concentric circles around the center would prevail”, said Milošević. Those would inevitably form a new, high quality and appropriate landscape-urban matrix in these zones of Belgrade. It would be a good backbone and a quality core of urban eco-urban policy and urban planning of sustainable development, which would enable the development of instruments suitable for urban renewal. Milošević in this context recommends the participation of the population as an important factor, as well as processes of organizing, financing and execution of restoration of individual buildings and blocks of buildings that is necessary to provide funds for the restoration of protected buildings and landscape-urban facilities, or areas of Belgrade, which are valued and protected as historical, environmental, urban, architectural and cultural ambient and wholes.

At the same time, in the “big projects in small steps”, “Banat” Belgrade on the left bank of the Danube with its positional value and importance of planning through for instance refurbishment of the “Big Mud” lake could turn the city into a sort of Pannonia Amsterdam. Except the quality system that would be established for flood protection, in some places with standing water and streams would be pretty easy possible to create and form “huge recreational areas in the vicinity of densely developed metropolises”, also says this author. This challenging and attractive positional advantage of this northern third or even half of the Great Belgrade, city and state institutions could organize to be used for the organization of big business, fair, cultural and other events. In the end, and this can not be neglected, there are many opportunities for involvement of

gradove uvede u cilju vizionarskog smanjenja ekspanzije urbanizacije putem sada već dugo prevladajućeg rasi-
pničkog „zauzimanja“ zemljišta/prostora nad zemljom, a u cilju racionalizacije korišćenja gradskog građevinskog zemljišta, savremene urbanizacije i daljeg planiranja modernog grada pod zemljom u okviru afirmativnog koncepta održivog opstanka (trajanja) i eko-urbanog razvoja,

– da prva faza urbanizacije pod zemljom započne, i pre svega uključujući rešavanje problema saobraćaja u metropoli, što znači da u toj fazi treba: pokrenuti i aktivirati izgradnju metro-sistema, kako bi se rasteretio nadzemni saobraćaj i ubrzao protok i dotok ljudi, roba i usluga, kako pod zemljom, tako i nad zemljom,

– da se aktiviranjem metropolitenskog „podzemlja“, sa uvođenjem metro-sistema u beogradskim relacijama, istraže i uvedu novi sistemi (obraci) u organizaciji i regulisanju javnog gradskog i ostalog saobraćaja, a pogotovo kod planiranja dispozicija i izgradnje sistema parkiranja, nadzemnih i podzemnih gradskih garaža izvan poznatog „kruga dvojke“, a ne kao do sada, samo u njemu,

– da se u beogradskim relacijama aktiviraju rečne obale i priobalje putem dislokacije dosadašnjih industrijskih i privrednih barijera i održivog eko-urbanog planiranja, oblikovanja i revitalizacije savskog i dunavskog priobalja sa njihovim tangentnim zonama,

– da se u beogradskim relacijama aktiviraju rekonstrukcija manje vrednih delova i celina nasledene urbane supstance i urbana obnova vrednih objekata i prostora u nasledenim urbanim supstancama, putem oblikovanja i afirmacije imanentnih pejzažno-urbanih proporcija i potencijala koji će artikulirati eko-urbano „lice“ i sliku grada na rekama sa gradotvornom morfologijom, memorijom, pejzažem, geografijom, siluetama i panoramom grada,

– da se u beogradskim relacijama, posebno u okvirima priobalja putem planiranja i izgradnje savremenih struktura, redefinicije, rekonstrukcije, urbane obnove i revitalizacije postojećih i vrednih kulturno-parkovnih dobara i drugih relevantnih pejzažno-urbanih celina artikuliraju i definišu imanentni i relevantni pejzažno-arhitektonski i eko-urbani sistemi, obrasci, objekti i artefakti koji su u funkciji rada, stanovanja, rekreacije, lepote gradotvornog ambijenta, urbanog života itd.

– da se definišu novi standardi za jedino moguće i stručno-naučno realno uspostavljanje „3D“ pejzažno-arhitektonskog sistema i pejzažno-urbane matrice u plansko-urbanističkim dokumentima,

– da se za urbane celine ili kategorije afirmišu i definišu novi proporcionalno održivi eko-urbani odnos, zarad uspostavljanja ravnoteže između pejzažno-arhitektonsko-urbanih struktura, eko-urbanih potreba i života lokalne zajednice,

– da se za svaki grad ili naselje sprovede temeljno istraživanje i određivanje mera i standarda za uspostavljanje i integrisanje paradigmi za novu i primereniju ravnotežu između urbano-konstruktivnih i urbano-pejzažnih fizičkih struktura u odnosu na dosadašnji manjkavi reciprocitet, koji je uvek bio na štetu pejzažno-urbanih struktura, objekata i artefakata,

new capital investment in this or other areas of Belgrade, such as World Exhibition EXPO in the sphere of ecology and environmental protection, and park-urban volumes that would include the Olympic Stadium, Disneyland and other attractions”, Milošević concluded.

Based on this, location advantages of Belgrade and threatening greenhouse gases effects in terms of local and global changes, are increasingly articulating the need of modern and qualitatively new approach to the theory and practice of integrated urban planning, because the previous two-dimensional concept of planning and urbanization did not achieved the expected effects.

In that sense, it is necessary to:

– Already in the planning phase recognizably articulate the concept of sustainable eco-urban development with the appropriate place, role and significance of recognized and defined structures, objects and artifacts of landscape-architectural structures, creativity, culture, arts and heritage,

– In addition to the current standards of urbanization of cities upon the ground, definitely introduce a mandatory standard of parallel affirmation, development, integration and revitalization of underground urbanism to all towns with more than 600,000 inhabitants,

– To introduce standard parallel affirmation, development, integration and revitalization of underground urbanism for such cities for the sake of visionary expansion of urbanization by reducing the now long prevailing wasteful “occupation” of land/space on the ground, in order to rationalize the use of urban construction land, modern urbanization and further planning of a modern city under the ground in the affirmative concept of sustainable survival (duration) and eco-urban development,

– provide that the first phase of urbanization under the ground begins, and mainly involve solving the problem of public traffic in the metropolis, which means that this stage must embrace: start and trigger of the construction of the metro system, in order to relieve surface traffic and speed up the flow of people, goods and services, both under the earth, and over the land,

– activate metropolitan “underground”, with the introduction of the metro systems in Belgrade relations, explore and introduce new systems (forms) in the organization and regulation of urban and other public transport, especially in planning and construction of dispositions of parking lots, above ground and underground city garages outside the famous “circle of tram number two” and not as now, only there,

– activate and trigger, in Belgrade relations, river banks and coast through dislocation of the former industrial plants and economic barriers to sustainable and eco-urban planning, designing and revitalization of the Sava and Danube with their tangent coastal zones,

– activate and trigger, across Belgrade, the reconstruction of all less valuable parts and wholes of the hereditary substance and urban renewal of worthy facilities and valuable spaces in urban inherited substances, through shaping and adequate recognition of immanent landscape-urban proportions and potentials to articulate

– da se u svakom konkretnom slučaju sprovede istraživanje, analiza i artikulisanje veza i odnosa za novo definisanje, oblikovanje i sintetizovanje ambijentalno-urbanih i pejzažno-kulturnih struktura, objekata, artefakata i obrazaca na principima reciprociteta u okvirima uzročno-posledične relacije koje čine trougao: životne potrebe lokalne zajednice – nasledene i vredne graditeljsko-urbane tekovine i dobra – buduće građene pejzažne i konstruktivne jedinice i celine u građenoj sredini,

– da se podstiče istraživanje i artikulisanje umreženog sistema pešačkih zona i poteza sa funkcionalnim i atraktivnim ambijentalno i pejzažno-urbanim jedinicama i celinama,

– da se za svaki grad ili naselje sprovede temeljno istraživanje i definiše pet urbanih nivoa ili kategorija kao što su: kuća, blok, kvart, naselje i grad sa proporcionalnim reciprocitetom/gabaritima gradskog građevinskog zemljišta (prostora) za imanentne „3D“ pejzažno-arhitektonske objekte ili strukture koje čine planirani, projektovani, građeni, sastavni, sadržajni, oblikovni, gradotvorni i eko-urbani deo ovde pojedinačno navedene, zaokružene, uređene i oplemenjene graditeljsko-, prostorno-, ambijentalno– i pejzažno-urbane celine, a onda i jedan spoljašnji zaštitno-aglomerativni nivo sa aktivnim i dopunskim „3D“ pejzažno-predeono-ozonskim masivom, i to kako sledi:

***I urbani nivo – kuća;** čini je planski građena zgrada sa proporcionalnim reciprocitetom/gabaritima parcele za izgradnju imanentnog „3D“ pejzažno-arhitektonskog objekta i/ili rezidencijalne vrtne i/ili parkovno-ambijentalne strukture ili artefakta, koje čine planirani, projektovani, građeni, sastavni, sadržajni, oblikovni, gradotvorni i eko-urbani deo ovako zaokružene, uređene i oplemenjene graditeljsko-, prostorno-, ambijentalno– i pejzažno-urbane celine, poznate i definisane kao „kuća“, sa imanentnom i oplemenjenom „3D“ pejzažno-rezidencijalnom i ambijentalno-urbanom strukturom (okućnicom),

***II urbani nivo – blok;** čini ga planski grupisan sklop zgrada (blok) sa proporcionalnim reciprocitetom/gabaritima prostora za izgradnju imanentnih „3D“ pejzažno-arhitektonskih objekata i/ili parkovno-ambijentalnih struktura ili artefakata, koje čine planirani, projektovani, građeni, sastavni, sadržajni, oblikovni, gradotvorni i eko-urbani deo ovako zaokružene, uređene i oplemenjene graditeljsko-, prostorno-, ambijentalno– i pejzažno-urbane celine, poznate i definisane kao „blok“, sa imanentnim i oplemenjenim „3D“ pejzažno-rezidencijalnim i ambijentalno-urbanim strukturama u poznatom delu naselja ili grada,

***III urbani nivo – kvart;** čini ga planski grupisan sklop više blokova (kvart) ili deo naselja sa proporcionalnim reciprocitetom/gabaritima prostora za izgradnju imanentnih „3D“ pejzažno-arhitektonskih objekata ili struktura koje čine planirani, projektovani, građeni, sastavni, sadržajni, oblikovni, gradotvorni i eko-urbani deo ovako zaokružene, uređene i oplemenjene graditeljsko-, prostorno-, ambijentalno– i pejzažno-urbane celine, poznate i definisane kao „kvart“, sa imanentnim i oplemenjenim

eco-urban “face” and a picture of the city on rivers with city-making morphology, memory, landscape, geography, silhouettes and panoramas of the city,

– articulate and define the immanent and relevant landscape-architectural and eco-urban systems, forms, objects and artifacts that are in the function of labor, housing, recreation, beauty of the city-making environment, urban life, etc., all across Belgrade, and especially within the coastal areas through the planning and construction of modern structures, redefinition, re-composition, urban renewal and revitalization of existing and valuable cultural-parks goods and other relevant landscape-urban units,

– define new standards for the only possible professional and scientific establishment of realistic “3D” landscape-architectural systems and landscape-matrix in urban planning and urban planning documents,

– affirm and define, for urban units or categories, a new proportion to sustainable eco-urban relationship, for the sake of establishing a balance between landscape-architectural-urban structure, eco-urban needs and the life of local communities,

– conduct, for each city or town, a thorough investigation and determination of measures and standards for the establishment and integration of paradigms for a new and more appropriate balance between construction-urban and landscape-urban physical structures in relation to the previous flawed reciprocity, which has always been at the expense of landscape-urban structures, objects and artifacts,

– carry out, in any possible case, research, analysis and articulate relations for a new definition, design and synthesize the ambient-urban and landscape-cultural structures, buildings, artifacts and forms on the principles of reciprocity within the causal relationships that make up the triangle: environmental needs of local communities – hereditary and valuable architectural and urban heritage and the goods – the future built landscape and constructive units and units in the built environment,

– encourage research and articulate networked systems of pedestrian zone and moves with the functional and attractive ambient and landscape-urban units and wholes,

– conduct, for each city or town, a thorough study and define five urban levels or categories such as houses, blocks, districts, village and town with a proportional reciprocity/dimensions of urban construction land (space) to immanent “3D” landscape-architecture structures that make planned, designed, built, an integral, meaningful, representational, city-making and eco-urban parts of the coherent, arranged, beautiful and refined architectural-, space-, ambient– and landscape-urban sections, and then an outer protective agglomeration-level with the active and additional “3D” landscape-ozone massif.

CONTINUITY-DISCONTINUITY OF ECO-URBAN STRUCTURES

In urban planning and documentation of Belgrade in the 20th century, a number of large shifts in its urban

„3D“ pejzažno-rezidencijalnim i ambijentalno-urbanim strukturama u poznatom delu naselja ili grada,

***IV urbani nivo – naselje;** čini ga planski grupisan sklop više kvartova/blokova u manje ili veće gradsko naselje sa proporcionalnim reciprocitetom/gabaritima prostora za izgradnju imanentnih „3D“ pejzažno-arhitektonskih objekata ili struktura koje čine planirani, projektovani, građeni, sastavni, sadržajni, oblikovni, gradotvorni i eko-urbani deo ovako zaokružene, uređene i oplemenjene graditeljsko-, prostorno-, ambijentalno– i pejzažno-urbane celine, poznate i definisane kao „naselje“, sa imanentnim i oplemenjenim „3D“ pejzažno-rezidencijalnim i ambijentalno-urbanim strukturama u poznatom delu grada,

***V urbani nivo – grad;** čini ga planski grupisan sklop više kvartova ili naselja sa proporcionalnim reciprocitetom/ gabaritima prostora za izgradnju imanentnih „3D“ pejzažno-arhitektonskih objekata ili struktura koje čine planirani, projektovani, građeni, sastavni, sadržajni, oblikovni, gradotvorni i eko-urbani deo ovako zaokružene, uređene i oplemenjene graditeljsko-, prostorno-, ambijentalno– i pejzažno-urbane matrice i sistema za grad u celini, kao poznatu i definisanu urbanu aglomeraciju sa imanentnim i artikulisanim „3D“ pejzažno-arhitektonskim sistemom i pejzažno-urbanom matricom,

***VI spoljašnji zaštitno-aglomerativni nivo** ima dispoziciju neposrednog gradskog okruženja i čini ga planski grupisan predeono-pejzažni sistem (sklop) zaštićenih prirodnih i predeono-pejzažnih vrednosti i drugih predeono-šumskih područja (celina), koje čine evidentiran, planiran, projektovan i definisan proporcionalni reciprocitet prostora za potrebe pojasa (zone) sa **aktivnim** i **dopunskim** „3D“ pejzažno-predeono-ozonskim masivom u funkciji:

– revitalizacije odmereno distancirane pejzažno-predeono-ozonske logistike održivom opstanku i eko-urbanom razvoju poznate gradske aglomeracije,

– pejzažno-predeonog planiranja, uređenja, oplemenjivanja, kultivisanja i revitalizacije neposrednog ili gravitirajućeg aglomerativnog okruženja,

– obezbeđivanja, kondicioniranja i revitalizacije potrebnih ozonskih volumena za kvalitetnu cirkulaciju vazdušnih masa i

– aktivne zaštite gradske aglomeracije od štetnog dejstva olujnih vetrova i drugih štetnih uticaja raznih oblika erozije na obradive oranice, prostor i pejzaž u neposrednom okruženju gradske aglomeracije.

a) Aktivni ozonski masiv (AOM) čini „3D“ predeono-pejzažni sistem (sklop) zaštićenih prirodnih vrednosti i drugih predeono-šumskih celina koje u okvirima spoljašnjeg zaštitno-aglomerativnog područja kao **prva** proporcionalno odmerena (definisana) zona neposredno tangiraju gradsku aglomeraciju.

b) Dopunski ozonski masiv (DOM) čini „3D“ predeono-pejzažni sistem (sklop) zaštićenih prirodnih vrednosti i drugih predeono-šumskih celina koje u okvirima spoljašnjeg zaštitno-aglomerativnog područja kao **druga** proporcionalno odmerena (definisana) zona neposredno tangiraju prvu zonu ili Aktivni ozonski masiv (AOM).

tectonics have happened, noticed Milošević. It is particularly expressed in the persistence of petrified and abandoned in the world but over here still fashioned two-dimensional (“2D”), instead of three-dimensional (“3D”) or integrated planning. Consequently, the valid documentation of this kind in Belgrade is still dominated by virtual planning of eco-urban resources through the so-called “system of greenery” or “green areas system”. Along with the protection of cultural-parks objects with city-making, monumental, architectural– and eco-urban features, as objects that allegedly have natural properties, this is actually very harmful and unprofessional improvisation, ignorance and inconsistency.

The historical third reconstruction of Belgrade (1867-1887) consistently articulated a dominance of regular blocks with a recognizable urban planning legality and architectural-urban identity of landscape-architectural-urban system of Belgrade. However, after this very deliberate plan of Emilijan Josimović, instead of continuity of landscape-architectural-urban systems, defining and developing recognizable landscape– and eco-urban matrix of Belgrade, urban planning and subsequent documents are gradually articulated with disperse landscape– and eco-urban resources, upon which was established the current discontinuity of eco-urban structure, and in this way, first and foremost, virtual landscape– architectural system and the matrix. Thus, arcane reduction and declaring of planned, designed and built landscape-urban structures, objects and artifacts as natural goods, has created the virtual system and the matrix, as well as unsustainable picture of landscape– and eco-urban, and natural resources and eco-urban development of Belgrade.

This, fundamentally the wrong approach is inevitable in the early 21st century led to an anticipation of modern vision and concepts that have become a necessity of the current moment, as well as affirmative aspirations, efforts, achievements and development of urban disciplines. And it is in the best interest of the necessary transformation of deeply rooted but harmful regulations within the framework of existing legislation, but the development of contemporary theory and practice of landscape architecture, spatial and urban planning, integrative protection of cultural and natural heritage, records and documents of cultural-park heritage etc.

Widespread, and the greenhouse effect indicate anthropogenic very harmful behavior toward the built and human environment in the narrow and broad plan, proves to be substantial. That writes the sociologist Petovar under the title “Our cities between government and citizens” [19], saying that the more negative impact of that behavior on reproduction of ecological heritage, through various forms of usurpation of parts and whole objects of landscape-architectural construction and illegal construction, are the consequences of increasing sub– and pseudo-urbanization of cities and towns, i.e. discontinuity rather than continuity of urban substance and unsustainable eco-urban development of Belgrade. Furthermore, in such an environment, quite inevitable showed the need for research of causal relations between and within city-

PEJSAŽNO-URBANI KONTINUITET – DISKONTINUITET

U plansko-urbanističkoj dokumentaciji Beograda u 20. veku primetan je izvestan broj krupnih obrta u njegovoj urbanoj tektonici, kako to u svojim radovima primećuje Milošević. To posebno dolazi do izražaja u istraivanju na okoštalom i odavno već u svetu prevaziđenom dvodimenzionalnom („2D“), umesto trodimenzionalnog („3D“) ili integralnog planiranja. Sledstveno tome, u važećoj dokumentaciji te vrste u Beogradu još uvek dominira virtuelno planiranje eko-urbanih resursa putem tzv. sistema zelenila ili zelenih površina, što uz zaštitu kulturno-parkovskih objekata sa gradotvornim, spomeničkim, graditeljsko- i eko-urbanim svojstvima, kao objekata koji tobože imaju prirodna svojstva, predstavlja ustvari jako štetnu i nestručnu improvizaciju, neznanje i nedoslednost.

Istorijska treća rekonstrukcija Beograda (1867-1887) dosledno evropski je artikulisala prevlast pravih blokova sa prepoznatljivim prostorno-planskim legalitetom i graditeljsko-urbanim identitetom pejzažno-arhitektonsko-urbanog sistema Beograda.

Međutim, nakon ovog vrlo promišljenog plana Emilijana Josimovića, umesto kontinuiteta pejzažno-arhitektonsko-urbanog sistema, definisanja i razvoja prepoznatljive pejzažno- i eko-urbane matrice Beograda, kasniji plansko-urbanistički dokumenti postepeno su artikulisali disperznost pejzažno- i eko-urbanih resursa, uz koju je potom uspostavljen današnji diskontinuitet eko-urbanih struktura, a na taj način i nadasve virtuelni pejzažno-arhitektonski sistem i matrica. Tako, uz volšebno svodenje i proglašavanje planiranih, projektovanih i građenih pejzažno-urbanih struktura, objekata i artefakata na prirodna dobra, stvoreni su virtuelni sistem i matrica, kao i predstava o pejzažno- i eko-urbanim, odnosno prirodnim dobrima i održivom eko-urbanom razvoju Beograda.

Ovakav, temeljno pogrešan pristup neminovno je početkom 21. veka doveo do anticipiranja savremene vizije i koncepta koji su postali nužnost aktuelnog trenutka, kao i do afirmativnih stremjenja, pregnuća, dostignuća i razvoja gradograditeljskih disciplina. A to je u najboljem interesu neophodnog transformisanja uvreženih i štetnih propisa u okvirima postojeće legislative i zakonske regulative, ali i razvoja savremene teorije i prakse pejzažne arhitekture, prostornog i urbanističkog planiranja, integrativne zaštite kulturnog i prirodnog nasleđa, evidencije i dokumentacije kulturno-parkovske baštine i slično.

Uvreženo, a efekti staklene bašte ukazuju i jako štetno antropogeno ponašanje prema građenoj i životnoj sredini na užem i širem planu, o čemu piše i sociolog Petovar u formi naslova “Naši gradovi između države i građana“ [19], sve više utiče na umnožavanje negativnog ekološkog nasleđa, putem raznih oblika uzurpacija delova i celina objekata pejzažno-arhitektonskog graditeljstva i divlje gradnje, čije su posledice sve veća sub- i pseudourbanizacija gradova i naselja, odnosno diskontinuitet umesto kontinuiteta urbanih supstanci i neodrživ eko-urbani razvoj Beograda.

making disciplines such as: architecture, urban and spatial planning, landscape architecture, integrating the protection of cultural and natural heritage, preservation and restoration of cultural-park heritage and ecology, which significantly participate in the planning, construction, and sustainable eco-urban development of cities and settlements. Today, in addition to “smart” buildings and introducing of new technologies less harmful to the environment, certainly an important place and role in participating in the planning of the built environment and sustainable eco-urban development has landscape architecture as an integrating, compatible and eclectic space-planning discipline. So is clearly visible that activity of landscape architecture as eclectic city-making discipline is not and can not be only studying, planning, designing, raising and maintaining of so-called systems of “greenery” or “green areas”.

In addition, landscape architecture is no ecological or aesthetic arrangement of plants in the interior and exterior, or so called “greenery”, what is de facto reduced by previous two-dimensional (“2D”) methods of spatial and urban planning and education programs at our universities in Belgrade, Novi Sad, Niš, Podgorica, Banja Luka and other. Also, thanks to the introduction of three-dimensional (“3D”) or modern integrated planning in late 20th and early 21st century, buildings, structures and artifacts of landscape-architectural structures, creativity, culture, and art and cultural-park heritage are not places and spaces for so-called “greenery”, purely aesthetic and environmental arrangements of plants and gardening. But they involve landscape architecture and landscape-architectural planning, design, design, construction and articulate city-making landscape and space, i.e. park-urban facilities, units, goods, resources, forms, form, ambient and volume. Furthermore, to build and develop awareness about other integrative and compatible relations and connections, when it comes to landscape architecture and its objects, structures, facilities, and artifacts that have undeniable city-making, creative and eco-urban properties. That is exactly what provides them the new professional-scientific position, role and importance in the planning, design, construction and reform of landscape-architectural-urban systems and matrix, city-making identity and sustainable eco-urban development of Belgrade and other cities and towns.

The city is made by pedestrian and other traffic and communication, housing and business, manufacturing-industrial, landscape- and eco-urban and other areas, or planned, designed, built, maintained and functional facilities, structures and artifacts. For these reasons, in the city near by or in-between Holston’s constructive-built fullness and emptiness [20] or the full and empty spaces in the built environment, there are landscape-architectural spaces that meet and articulate integrated and compatible landscape-architectural-urban (no-constructive) objects, structures and artifacts as city-making, planned, designed, built and functional landscape- and eco-urban resources, goods and ambient, and volumes, structural features and components of urban morphologies, memory, geography and landscape. So landscape-architectural physical struc-

Nadalje, u takvom okruženju, kao sasvim neminovna pokazala se potreba za istraživanjem kauzalnih veza i odnosa između i unutar gradograditeljskih disciplina, kao što su: arhitektura, urbanističko i prostorno planiranje, pejzažna arhitektura, integrativna zaštita kulturnog i prirodnog nasleđa, očuvanje i obnova kulturno-parkovske baštine i ekologija, koje u značajnoj meri participiraju u planiranju, izgradnji i održivom eko-urbanom razvoju gradova i naselja.

Danas, pored izgradnje „pametnih“ zgrada i uvođenja novih i manje štetnih tehnologija po životnu sredinu, svakako važno mesto, ulogu i značaj u participiranju u planiranju građene i životne sredine i održivog eko-urbanog razvoja ima pejzažna arhitektura kao integrativna, kompatibilna i eklektička prostorno-planerska disciplina. Tako je jasno vidljivo da delatnost pejzažne arhitekture kao eklektičke gradograditeljske discipline nije i ne može biti proučavanje, planiranje, projektovanje, podizanje i održavanje tzv. sistema zelenila, tzv. zelenih površina, tzv. ozelenjavanja gradova i naselja.

Osim toga, pejzažna arhitektura nije nikakvo estetsko ili ekološko aranžiranje biljaka u enterijeru i eksterijeru ili tzv. ozelenjavanje, na šta je de facto svedena putem dosadašnjeg dvodimenzionalnog („2D“) načina urbanističkog i prostornog planiranja i programa školovanja na beogradskom, novosadskom, niškom, podgoričkom, banjalučkom i drugim univerzitetima u okruženju. Isto tako, zahvaljujući uvođenju trodimenzionalnog („3D“) ili savremenog integralnog planiranja krajem 20. i početkom 21. veka, ni objekti, strukture i artefakti pejzažno-arhitektonskog graditeljstva, stvaralaštva, kulture, umetnosti i kulturno-parkovskog nasleđa nisu mesta i prostori za tzv. ozelenjavanje, puko estetsko i ekološko aranžiranje biljaka i vrtlarenje, već podrazumevaju pejzažnu arhitekturu, odnosno pejzažno-arhitektonsko planiranje, projektovanje, oblikovanje, izgradnju i artikulisavanje gradotvornog pejzaža i prostora, odnosno parkovsko-urbanih objekata, celina, dobara, jedinica, obrazaca, formi, ambijenata i volumena.

Nadalje, u vezi s tim treba graditi i razvijati svest i o drugim integrativnim i kompatibilnim odnosima i vezama, kada su u pitanju pejzažna arhitektura i njeni objekti, strukture i artefakti koji imaju neporeciva gradotvorna, kreativno-stvaralačka i eko-urbana svojstva, a na taj način i novo stručno-naučno mesto, ulogu i značaj u planiranju, projektovanju, izgradnji i reformisanju pejzažno-arhitektonsko-urbanog sistema i matrice, gradotvornog identiteta i održivog eko-urbanog razvoja Beograda i drugih gradova i naselja.

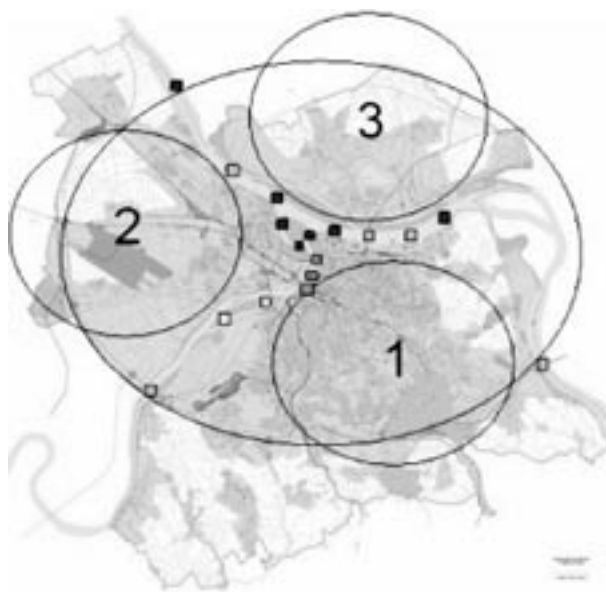
U novijoj graditeljsko-urbanoj istoriji poznato je da grad čine pešački i drugi saobraćajno-komunikacijski, stambeno-poslovni, proizvodno-industrijski, pejzažno- i eko-urbani i drugi prostori, odnosno planirani, projektovani, građeni, funkcionalni i održavani objekti, strukture i artefakti. Iz tih razloga, u gradu pored ili između Holstonovih konstruktivno-graditeljskih punina i praznina [20] ili punih i praznih prostora, u građenoj sredini postoje i pejzažno-arhitektonski prostori koji ispunjavaju i artikulišu integrativni i kompatibilan pejzažno-arhitekton-

tures, objects and artifacts are not and can not be any fullness and emptiness, or any full or empty, and even the spaces-just-in-between in the built environment. These are actually relevant landscape-urban areas that make and articulate no-constructive, landscape-architectural shaped and cultivated, and subsequently specifically built, and built urban areas caused by the physical units and urban paradigms, which in the narrow sense make integrative creative forms and compatible eco-urban resources, as well as transitional space-urban connections and relations between the constructive and landscape-built (no-constructive) structures and shapes in artificial or built environment. In a broader sense, through the designed and in-

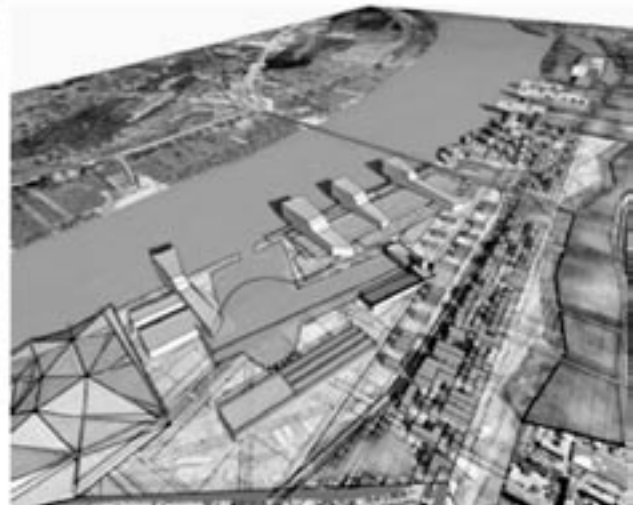
Slika 1. Lepota na rekama: budući eko-grad Beograd sa satelita, onakav kakav je sada (Izvor: Google Earth, 2009)

Figure 1. Beauty on the Rivers: future eco-city Belgrade from the satellite (Source: Google Earth, 2009)

Slika 2. Tri dela Beograda: prvi-šumadijski (jugo-istok), drugi-sremski (severo-zapad) i treći-banatski (sever), sa neophodnim premošćenjima Save i Dunava (planirano-zeleno; ne u planovima-crveno) i tunelima ispod reka (žuto) (Izvor: Autor)

Figure 2. Belgrade's three parts: first one in Šumadija (South East), second one in Srem (North West) and third one in Banat (North), with necessary bridges across Sava and Danube Rivers (planned-green color; not in plans-red) and tunnels beneath the river beds (yellow) (Source: Author)

Slike 3 i 4. Dunavski amfiteatar, sa trećim Beogradom kakav je sada, u pozadini. Urbanističko rešenje (levo) i pogled ka severo-istoku (desno) (Izvor: projekat Predraga Miloševića i Vladana Nikolića, 2006)

Figures 3 and 4. Danube Amphitheater, with third Belgrade in Banat as it is now, in the background. Master plan (left) and the view toward North East (right) (Source: design by Predrag Milošević and Vladan Nikolić, 2006)

sko-urbani (nekonstruktivni) objekti, strukture i artefakti kao gradotvorni, urbanogeni, planirani, projektovani, građeni i funkcionalni pejzažno i eko-urbani resursi, dobra i ambijenti, te volumeni, strukturni sadržaji i delovi urbane morfologije, memorije, geografije i pejsaža.

Dakle, pejzažno-arhitektonske fizičke strukture, objekti i artefakti nisu i ne mogu biti nikakve punine i praznine, odnosno ni puni ni prazni, pa čak ni međuprostori u građenoj sredini. To su zapravo relevantni pejzažno-urbani prostori koje čine i artikulišu nekonstruktivne, pejzažno-arhitektonski oblikovane i kultivisane, a zatim specifično sazdane, građene i urbano i podnebljem uslovljene fizičko-urbane celine i paradigme, koje u užem smislu čine integrativne kreativno-stvaralačke forme i kompatibilne eko-urbane resurse, kao i prelazne prostorno-urbane veze i odnose između konstruktivnih i pejzažno-građenih (nekonstruktivnih) struktura i oblika u artifičnoj ili građenoj sredini. One u širem smislu, pa tako i u beogradskim relacijama, preko projektovanih i ugrađenih gradivnih pejzažno- i urbano-vegetacijskih jedinica grade, integrišu i ostvaruju graditeljske, urbane, prostorno i pejzažno kultivisane veze i odnose sa neposrednim predeonim pejzažem ili okruženjem.

Na kraju, takvo integrativno i savremeno poimanje, zatim mesto i uloga pejzažno-arhitektonskih struktura, objekata i artefakata, svakako u uslovima lokalnih i globalnih promena, predstavlja temeljnu okosnicu za održiv pejzažno-urbani identitet i eko-urbani koncept razvoja Beograda u sadašnjosti i predstojećoj budućnosti.

ZAKLJUČAK

Ovakve savremene težnje, pregnuća i stremljenja deluju vrlo podsticajno, jer se radi o vrlo aktuelnim, konkretnim i dugoročnim vizijama, pa i globalnim smernicama da se u što kraćem vremenskom horizontu, putem

corporated landscape- and urban-vegetation units build, integrate and achieve architectural, urban, and spatial and landscape cultivated relationships with immediate landscape surroundings and environment.

Finally, such an integrative and contemporary understanding, then the place and role of landscape-architectural structures, objects and artifacts, certainly in terms of local and global changes, makes the fundamental backbone for sustainable landscape-urban identity and the concept of eco-urban development of Belgrade in the present and forthcoming future.

CONCLUSION

These modern efforts and aspirations act very inspiring, because it is very current, specific and long-term vision, and global policies that are in the shortest possible time horizon, through reconstruction, urban renewal and revitalization overcome lots of networked problems of sub-urbanization and pseudo-urbanization, reproduced and inherited with urban matrix and substances in Šumadija and Srem sides of the metropolis. But it also promotes and articulates the concept of sustainable and eco-urban vision of the future “third” Belgrade on Banat side.

In connection with this nothing is premature. On the contrary, greatly delayed, as with the reproduction of negative environmental legacy is left too much space for predominantly sub- and pseudo-urban activities of quasi-entrepreneur groups that aggressively collapsing landscape-architectural-urban identity, the system and matrix and, above all, functionally, aesthetically and visually pollute the existing urban space, landscape and memory, which has its consequent and harmful impacts on underestimation of sustainable eco-urban development and almost long term, and perhaps permanent reduction of quality of life and built environment of Belgrade.

Slika 5. Eko-građevina (Izvor: Daba Gardens, projekat Predraga Miloševića i Vladana Nikolića, 2009)

Figure 5. Eco-Building (Source: Daba Gardens, design by Predrag Milošević and Vladan Nikolić, 2009)

rekonstrukcije, urbane obnove i revitalizacije prevaziđu umnoženi problemi suburbanizacije i pseudourbanizacije nasleđene graditeljsko-urbane matrice i supstance na šumadijskoj i sremskoj strani, ali i da se afirmišu i artikuliše koncept i održiva eko-urbana vizija budućeg „trećeg“ Beograda na banatskoj strani.

U vezi s tim ništa nije preuranjeno. Naprotiv, uveliko se kasni, jer uz umnožavanje negativnog ekološkog nasleđa ostavlja se prevelik prostor za već predominantne sub- i pseudourbane aktivnosti kvazipreduzetničkih grupa koje agresivno urušavaju pejzažno-graditeljsko-urbani identitet, sistem i matricu, a iznad svega funkcionalno, estetski i vizuelno zagađuju postojeći urbani prostor, memoriju i pejzaž, što se posledično i štetno odražava na svakodnevno obezvređivanje održivog eko-urbanog razvoja i gotovo dugoročno, a možda i trajno srozavanje kvaliteta životne i građene sredine Beograda.

LITERATURA REFERENCES

[1] Jokić, D. (1999), Neki kriterijumi optimizacije zemljišne politike u domenu područstvljavanja položajne rente. Urbanologija. Realizacija urbanističkih planova – Problemi-metodi-mogućnosti, Beograd.

- [2] Radović, R. (1995), Savremeno urbanističko planiranje i dinamični grad. U: Vrt ili kavez – Eseji i studije iz arhitekture i grada. Prometej, Novi Sad.
- [3] Doernach, R. (1996), Biotecture. Architectural Design. No 2.
- [4] Zerzan, J. (2004), End the Primitive Confusion. Chronos Publications (BM Chronos London), London.
- [5] Milošević, V. P. (2007), Treći, prekodunavski Beograd; nova dunavska orijentacija grada i zemlje – Kakav bi Beograd trebalo da bude. Zbornik radova sa Simpozijuma „Nova urbanost – Globalizacija - Tranzicija“, Društvo urbanista Beograda, Beograd.
- [6] Mirilo, V. i Buvač, N. (2009), Sigurna luka lepšeg života (Danski arhitekta Jan Gel predstavio svoju viziju Luke Beograd pod sloganom „Prvo ljudi, pa tek onda zgrade – nikako obrnuto“). Novine „24 sata“, Broj 614, Beograd 9. 2. 2009. g, www.24sata.rs.
- [7] Ćerimović Lj. V. (2008), Pseudourbanizacija ugrožava kvalitet vazduha u gradovima i naseljima Srbije. Zbornik radova sa Međunarodnog stručno-naučnog skupa “Kvalitet zaštite vazduha 2008“ (20-21.10.2008.), Privredna komora Srbije – Odbor za

- zaštitu životne sredine i održivi razvoj i Društvo za čistoću vazduha Srbije, Beograd.
- [8] Čerimović, Lj. V. (2008), Plansko-urbanistička i zakonodavna terminologija u funkciji pseudourbanizacije, Zbornik radova sa Simpozijuma „Nova urbanost – integracija, dezintegracija grada“. (27-28.11.2008.), Društvo urbanista Beograda, Beograd.
- [9] Kara-Pešić, Ž. (2003), Odbačen pre nego što je shvaćen. U: Urbane forme – Jean Castex i dr. Građevinska knjiga, Beograd (str. 7-15).
- [10] Bajić-Brković, M. (1995), Prilog unapređenju metodologije planiranja u kontekstu zahteva održavanja životne sredine. Monografija „Prostorno planiranje, regionalni razvoj i zaštita životne sredine“, IAUS, Beograd.
- [11] Čerimović, Lj. V. (2006), Planski dokumenti, terminologija, legislativa i kulturno-parkovsko nasleđe. Zbornik radova sa Simpozijuma „Rekonstrukcija i revitalizacija grada“ (21-22.11.2006.), Društvo urbanista Beograda, Beograd.
- [12] Castex, J., Depaule J.'C., Panerai, P. (2003), Urbane forme. Građevinska knjiga, Beograd.
- [13] Tošković, D. (2006), Uvod u prostorno i urbanističko planiranje. Akademska misao, Beograd.
- [14] Čerimović, Lj. V. (2007), Ekourbana (ne)kultura i globalno zagrevanje. Časopis za urbanizam, arhitekturu i dizajn „Arhitektura“, Klub arhitekata i Arhitektonski forum, Broj 115, Beograd – Podgorica, jul.
- [15] Popović, S. (2009), Kwart za srećne ljude (Vizije beogradske luke arhitekta Jana Gela – „stručnjaka za gradove“); Bulatović, S. (2009.), Grad od pet milijardi (Na 107 hektara 2,5 miliona kvadrata. Zgrade do šest spratova), Večernje novosti – Beogradsko izdanje ISSN 0350-4999, Godina LVI, Beograd (6. 2.), www.novosti.rs.
- [16] Popović, S. (2009), Kuća po meri čoveka (Ljudi mrze oblakodere, a arhitekta stavljaju formu ispred životnih potreba). Večernje novosti – Beogradsko izdanje, ISSN 0350-4999, Godina LVI, Beograd (7. 2.), www.novosti.rs.
- [17] Čerimović, Lj. V. (2008), Očuvanje i zaštita postojećeg – danas još nepoznatog kulturno-parkovskog nasleđa u uslovima globalnih promena. Treća regionalna konferencija o integrativnoj zaštiti „Očuvanje kulturnog i prirodnog nasleđa u uslovima globalnih promena“ (3.-4.11.2008), Univerzitet za mir Ujedinjenih nacija – Evropski centar za mir i razvoj Beograd, Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske Banjaluka, Republički zavod za zaštitu kulturno-istorijskog i prirodnog nasleđa Banjaluka i Grad Banjaluka, Banjaluka.
- [18] Milošević, P. (2006), Beograd, grad budućnosti jugoistočne Evrope – Nove smernice u menadžmentu razvoja grada. Izgradnja (Beograd). God. LX, No. 7-8 (jul-avgust), s. 179-188.
- [19] Petovar, K. (2003), Urbana sociologija – Naši gradovi između države i građana. Geografski fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd.
- [20] Holston, J. (2006), Modernistički grad i smrt ulice. U: „Promišljanje grada – Studije iz nove urbane antropologije (Theorizing the City), uredila Setha M. Low, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb.